

Město: utopie a realita

OHLÉDNUTÍ ZA HISTORICKOU DÍLNOU 2015

FILOZOFICKÁ
FAKULTA
Masarykova univerzita

Historická dílna 2015
Město: utopie a realita

OBSAH

HISTORICKÁ DÍLNA 2015

Jiří HANUŠ Úvodní slovo.....	3
ESTER PUČÁLKOVÁ Příběh Daňkovic.....	4
Z reflexí účastníků Historické dílny 2015	7

PŘEDNÁŠKY, SEMINÁŘE, WORKSHOPY

PAVEL HOŠEK Město Jeruzalém jako střed světa	10
TOMÁŠ BOROVSÝ Středověké město mezi kritikou a ideálem	13
Dílna „Ghetto v proměnách času“. Rozhovor s TÁŇOU KLEMENTOVOU a KATEŘINOU SUCHÁNKOVOU.....	15
RADANA ČERVENÁ Brněnské dějiny a městský archiv	19
VÁCLAV KAŠKA Z Pekingu do Jinanu.	24

ROZHOVOR

Je to normální podnik v centru, nic zvláštního... Rozhovor se Štěpánem Hájkem o Desertu.....	30
--	----

K DALŠÍMU STUDIU

PATRICK BOUCHERON Urbánní dějiny	34
PATRICK GARCIA Geografie a historie.....	37
INOCENC ARNOŠT BLÁHA Příčiny vzniku města a jeho funkcí	41
KAREL SKALICKÝ Utopie a náboženství	47

LLOYDŮV ŽELEZNIČNÍ CESTOPIS Z ROKU 1860 PŘEDSTAVUJE MĚSTO BRNO A JEHO NEJVÝZNAMNĚJŠÍ BUDOVY.

HISTORICKÁ DÍLNA 2015

Úvodní slovo

Daňkovice jsou malou vsí na Českomoravské vrchovině. V dnešní době je oprávněně vyhlášena svou restaurací Selský dvůr, kde dostanete za slušnou cenu čerstvého pstruha – i s bonusem, neboť je možné z okna pozorovat jeho výlov ze zahradní kádě. Málokdo ví, že v obci je i pozoruhodná evangelická modlitebna, původně dřevěná.

Selský dvůr je však též zařízení, které nabízí i ubytování a vstřícné prostředí pro rozmanité výukové a sportovní aktivity. I z toho důvodu se již poněkolkáté uchýlili do tohoto prostoru studenti Historického ústavu Filozofické fakulty MU, a to se svými vyučujícími a pozvanými hosty. Společně se chtěli něco dozvědět o historii, vývoji a povaze města, o realitě měst i o představách, které provázely jejich budování.

Tato publikace si klade několik cílů. Předně má být jistou vzpomínkou pro účastníky akce. Paměť, a to i paměť historiků, je selektivní – po česku řečeno děravá. Má být současně i jistou reklamou, a to ve dvojitým směru: pro

případné další účastníky, neboť v roce 2016 proběhne obdobná dílna s tematikou venkova a venkovského života; a pro případné sponzory, neboť jest dělník (v tomto případě hostující profesor či jiný odborník) hoděn své mzdy.

Těchto několik stran textu a obrázků může sice podpořit paměť a vytvořit inspirující nabídku, ale nemůže pochopitelně ukázat, co patří ke každé podařené letní škole, totiž vzájemné diskuse a polemiky, didaktické a zábavné hry, vytvářející společenství, a především atmosféru vzájemných vztahů i genia loci Daňkovic. To vše bylo s trochou štěstí a radosti z poznání přidáno ke kvalitnímu odbornému programu.

Autor tohoto úvodního slova vyjadřuje své poděkování všem, kteří se na Historické dílně podíleli, především svým kolegům z Historického ústavu a z Centra pro studium demokracie a kultury.

JIŘÍ HANUŠ

Selský dvůr v Daňkovicích – osvědčené místo pro Historickou dílnu.

Příběh Daňkovic

ESTER PUČÁLKOVÁ

Už jsou tomu dva roky, co se začal vyprávět daňkovický příběh Historické dílny. Na počátku stála snaha ukázat jiné možnosti studia, pozvat odborníky z různých oborů, vytvořit platformu pro diskusi a zároveň studenty více aktivizovat. První ročník s tématem politická náboženství slavil úspěch jak na poli studentském, tak na poli organizátorském, a troufám si říct, že spokojeni byli i oslovení řečníci. Bylo tak třeba splnit slib daný studentům a připravit druhý ročník, tentokrát zaměřený na fenomén města. Do značné míry navázal na formu předchozí Historické dílny, která se více než osvědčila. Opět nás tak čekala série přednášek doplněných o workshopy, debaty, studentské aktivity i volnočasové činnosti sloužící k „vypnutí“ a pročištění hlavy před další sérií přednášek.

Letos se účastnilo celkem 18 studentů jak z bakalářského a magisterského programu, tak i z doktorského studia. Tento počet se na první pohled může zdát poměrně nízký, ale seminární podobě celé dílny naopak velmi vyhovoval. Díky úvodní práci ve skupinách se všichni mohli lépe poznat a nebyl pro ně potom takový problém prezentovat své vlastní názory ohledně města a utopie. Tento ráz přátelského neformálního setkání ještě podtrhla pondělní diskuse nad filmem Woodyho Allena *Půlnoc v Paříži*, tedy nad snímkem prezentujícím takřka dokonalý obraz až snového města, v němž se člověk jen těžko ubrání (nebo spíše neubrání) nostalgii po ztracených zlatých časech.

Po poklidném pondělním úvodu přišel doslova maraton přednášek a seminářů představujících město z různých úhlů pohledu. Hned v úterý tak proběhla religionisticko-historicko-teologická série, kterou svým příspěvkem o Jeruzalému coby hlavním městě Božího království zahájil religionista doc. Pavel Hošek z pražské ETF UK. Stejně jako v předešlém roce, kdy přednášel o vlastní podstatě náboženství, bylo opět takřka nemožné odtrh-

nout pozornost od jeho velmi poutavého stylu vyprávění, v němž představil pohled tří ústředních monoteistických náboženství na Jeruzalém coby střed náboženského světa, a tím i trochu poodhalil důvody stále trvajících náboženských sporů o toto město. Nepřímo na něj svou večerní přednáškou navázal teolog doc. Jiří Mrázek, rovněž z ETF UK, když mluvil o nebeském Jeruzalému podle knihy Zjevení sv. Jana. Svůj pohled ukázal na celkem deseti bodech zahrnujících mimo jiné srovnání Jeruzaléma a Babylónu, otázku stavebního materiálu, obyvatelstva nebo urbanistické koncepce. Patrně nejvíc však mnohým utkvěla v mysli reálná aplikace „nebeských rozměrů“ do našich podmínek, kdy by celý nebeský Jeruzalém zabíral zhruba 2/3 plochy celé Evropy. Odpolední prostor byl pak věnován historickému pohledu na město ve středověku a raném novověku v podobě příspěvků dr. Tomáše Borovského a dr. Tomáše Malého z „domácího“ Historického ústavu FF MU.

Středeční den se nesl v odlišném duchu, který více předpokládal zapojení studentů. Hned ráno totiž měli možnost prezentovat své názory na vybrané publikace o městech, na něž plynule navázala dr. Radana Červená z Archivu města Brna, aby trochu poodhalila, jak se vlastně takové dějiny města píšou. U moderního města se zůstalo i při následující přednášce etnologky dr. Jany Pospíšilové z AVČR o městských subkulturách, zejména pak o subkultuře mládeže na konci 90. let 20. století. Díky otevřené formě přednášky byl dán velký prostor pro diskusi, kterou výraznou měrou podnítily i dva krátké dokumentární filmy: jednak z prostředí „alternativní“ brněnské mládeže, jednak ze života romské komunity ve vyloučené lokalitě na ulici Cejl. Celý den pak uzavřel cestovatelský příspěvek dr. Václava Kašky o čínských městech a životě v nich. Díky osobním zkušenostem z ročního pobytu v Pekingu a Kunmingu v jihočínské provincii Jinan se mohla rozvinout velmi zajímavá debata

nejen o podobě čínských měst, ale i o cenzuře a dalších specifikách života v Čínské lidové republice.

Po volnějším večeru nastalo opět trochu krušnější ráno, co se týče náročnosti přednášky věnované Platónově vizi nejlepší obce, kterou přednesl filozof dr. Jakub Jínek z FF UK. Jakkoli téma napovídalo, že se bude jednat o složitou filozofickou úvahu, dr. Jínek je přednesl s odzbrojující lehkostí a srozumitelností, která v mnohých studentech vzbudila další zájem o Platóna a jeho spisy. Něco málo z tohoto zájmu se projevilo už odpoledne v prezentaci 3D modelů utopických měst, kdy jedna ze skupin využila Platónovy vize dokonalého města (byť trochu obměněného) pro svůj vlastní projekt.

Posledním formálně-neformálním programem se stal workshop Tani Klementové a Kateřiny Suchánkové z Židovského muzea o třebíčském ghettu. Vzhledem k tomu, že běžně pracují především s publikem druhého stupně základních škol, zvolily i pro historickou dílnu spíše nenáročný zážitkový program, který předpokládá zapojení publika. A studenti se nejen zapojili, ale myslím si, že se i dobře bavili. Jejich úkol spočíval v předvedení celkem čtyř tzv. živých obrazů ze života ghetta v Třebíči. První skupina sáhla více do minulosti v podobě znázornění židovské svatby v 18. století a stěhování z okolních vesnic do Třebíče v 19. století, kdy došlo k zrovnoprávnění Židů a tím k uvolnění poměrů. Druhá skupina se zaměřila na 20. století a ztvárnila rozpor mezi ještě šťastným životem v roce 1932 a přípravou na transport do Terezína o deset let později. Vlastní hluboký dojem z těchto obrazů pak ještě umocnilo sugestivní vyprávění třebíčského pamětníka Pavla Frieda, který jako jeden z mála přežil věznění v Terezíně a po válce se vrátil zpět do Třebíče.

Jak už bylo naznačeno, historická dílna není jen o přednáškách a workshopech, ale vytváří prostor i pro neformální rozhovory a aktivity. Letos byli studenti rozděleni do čtyř skupin, ve kterých vytvářeli na základě vylosovaných slov městskou pověst včetně erbů. Vznikly tak čtyři velmi originální výsledky, protože každá skupina se ke svému úkolu i jeho následné prezentaci postavila trochu jinak – od historicky propracované městské legendy přes hudební vystoupení až po krátkou divadelní scénku. Na tento úkol pak plynule navázal další, spočívající ve vytvoření modelu „vlastního“ města s využitím nejrůznějších krabiček, obalů a výtvarných potřeb. Nutno říct, že ač někteří ze zadané práce moc nadšení nebyli, poprali se se všemi úkoly s osobitostí sobě vlastní, takže na konci bylo pro porotce velmi

nesnadné vybrat jen jednoho vítěze. K celkovému rozhodnutí napomohla poslední disciplína, kterou byl kvíz o městech, složený z těžších i lehčích otázek na téma měst obecně, urbanismu, plánů, erbů i poezie, hudby či ženské otázky ve vztahu k městům. Kromě těchto převážně indoorových aktivit bylo třeba zařadit i nějaké ty outdoorové, při kterých si mohli všichni zúčastnění dostatečně vyčistit hlavu pro další bloky přednášek. Jednoznačně nejoblíbenější venkovní aktivitou se i letos stal fotbal, který ve čtvrtek vyvrcholil velkolepým zápasem mezi studenty na jedné straně a vyučujícími (a doktorandy) na straně druhé. Z tvrdého souboje vzešel vítězně tým učitelský, který se nakonec ukázal být motivovanějším...

V pátek odpoledne se po evaluační besedě uzavřela další kapitola daňkovického příběhu historické dílny. Troufám si tvrdit, že letošní ročník byl mimořádně povedený, a ač byl kratší než loňský, nesl se v mnohem klidnějším a uvolněnějším tempu. Soudě podle evaluačních dotazníků byli spokojeni i studenti, které historická dílna, doufejme, motivovala do dalšího studia a vlastní historické práce. Na závěr tak nezbyvá než se těšit na další část příběhu, jejíž úvodní strany se už v těchto dnech začínají psát.

Ester Pučálková je doktorandkou Historického ústavu FF MU v Brně.

Studenti FF MU na Historické dílně 2015.

Program přednášek a seminářů

Pondělí

Jiří Hanuš a Denisa Nečasová: Zahajovací seminář *Co je město?*
Film *Půlnoc v Paříži* + diskuse

Úterý

Pavel Hošek: Jeruzalém: Hlavní město Božího království
Pavel Hošek: Jeruzalém v Hebrejské bibli, v Novém zákoně a v Koránu (seminář)
Tomáš Borovský a Tomáš Malý: Ideální město ve středověku a raném novověku
Jiří Mrázek: Nebeský Jeruzalém

Středa

Moderovaná diskuse na téma dějiny města
Radana Červená: Dějiny Brna
Jana Pospíšilová: Městské subkultury v pohledu etnologie (seminář)
Václav Kaška: Čínská města

Čtvrtek

Jakub Jinek: Platónova vize nejlepší obce
Tomáš Dvořák: Obrazy města v českém filmu a televizi 80. let
Jiří Němec: Vědomostní soutěž na téma město

Pátek

Táňa Klementová a Kateřina Suchánková: Ghetto v proměnách času (workshop)
Evaluace Historické dílny 2015

Účastníci fotbalového zápasu studentů proti vyučujícím.

Z reflexí účastníků Historické dílny 2015

(...) Mohu-li zhodnotit historickou dílnu jako celek, pak organizace celého kurzu byla jistě vydařená. V úvodní diskusi formulovali studenti svá očekávání, se kterými do Daňkovic přijížděli, a myslím, že většinu z nich se podařilo naplnit. Po odborné stránce byly přednášky zajištěny na vysoké úrovni, za což patří dík organizátorům a zpětně také hostům. Aktivní zapojení se vyžadovalo také od studentů, kteří na svém úkolu pracovali ve skupinách v průběhu celého pobytu. Výsledkem skupinového snažení pak byla prezentace čtyř diametrálně odlišných vizí ideálního města, počínaje městským erbem a městskou pověstí a konče propracovaným 3D modelem takového města a vysvětlením geneze dané utopie. V nabitém programu zbyl čas i na tradiční sportovní aktivity a individuální volno, které mnozí využili k procházkám a poznávání okolí Selského dvora. Během celého kurzu se dařilo budovat přátelskou atmosféru otevřenou diskusím a dotazům navýsost odborným i kladeným s omluvou vzhledem k jejich triviálnosti. Právě socializační prvek tvořil jeden ze základních, byť ne explicitně formulovaných cílů pobytu.

MICHAELA KOSAŘOVÁ

(...) Fenomén mesta v dejinách je jav mimoriadne bohatý. Aby sme ho obsiahli v jeho úplnosti, musela by jesenná škola v Daňkovicích trvať minimálne mesiac. Mesto bolo síce uchopené v celej svojej dejinnej perspektíve, ale z pochopiteľných časových limitov muselo byť pojmánie témy nutne úlohmkovité. Konkrétne dejinná epocha bola reprezentovaná konkrétnym dobovým problémom. Antické mesto nám bolo napríklad predstavené cez Platónovu víziu „ideálnej obce“, rane novoveké mesto zas cez predstavy o ideálnej, utopickej topografii mesta. Bohužiaľ, ne-

dostali sme sa poriadne k mestu 19. ani 20. storočia. (...) Odhliadnuc od kritiky názvu celej akcie a niekoľkých pripomienok, neostáva mi vo finále nič iné, než celých päť dní v Daňkovicích hodnotiť pozitívne. Téma mesta bola skutočne diskutovaná z pozície širokého radu problémov a mohla účastníkom školy poskytnúť cenné informácie o tom, ako k fenoménu mesta v dejinách pristupovať. Svojím spôsobom sa jesenná škola v Daňkovicích pokúsila otázku mesta v dejinách pojať synteticky, pokúsila sa o syntetické myslenie, čo je, v dnešnej fragmentárnej dobe a v dnešnom fragmentárnom charaktere vysokoškolskej výučby, pokus prinajmenšom záslužný a maximálne užitočný, napriek tomu, že bude narážať na určité hranice.

MATEJ BERLANSKÝ

(...) Projekt Historické dílny svým druhým ročníkem prokázal životaschopnost konceptu intenzivního výukového kurzu, v němž se mohou studenti historie seznámit s výsledky bádání na dané téma v širších souvislostech a díky přizvání odborníků z příbuzných vědních oborů také z jiných pohledů. Nezbyvá než doufat, že přípravný tým tohoto kurzu vytrvá ve svém snažení a tento zajímavý projekt pro studenty připraví i napřesrok. Neboť právě takovéto interakce mezi studenty a vyučujícími je při výuce třeba.

VOJTĚCH KLÍMA

(...) Když se zamyslím, vyvstane mi otázka, co nám všem uplynulý týden vlastně dal. Ucelenou představu o problematice města jsme pochopitelně čekat nemohli. Co

je ale určitě podnětné, je právě pestrost různých střípků, které jsme za ten týden mohli z přednášek posbírat. Jde o náhled, jak se může zkoumat jedno téma ve světle různých disciplín, což je určitě (nejen) pro historiky velice cenné. Druhou věcí je atmosféra průběhu celého týdne. S radostí můžu konstatovat, že stejně jako v minulých letech vlád v Daňkovicích přátelský duch a komunita mladých historiků byla opět o něco více stmelena. Člověk totiž takto pozná své spolužáky zase o něco lépe, než když s nimi pouze sedí ve školních lavicích. Studenty byla očividně oceněna také možnost vidět své učitele

v méně obvyklých rolích, což platí zejména o fotbalovém utkání. Myslím si, že týdenní pobyt v Daňkovicích nás všechny opět obohatil o nové zážitky a snad i o poznatek, že forma výuky na vysoké škole může probíhat i takto netradičně.

ANNA PEČINKOVÁ

Michaela Kosařová, Matej Berlanský, Vojtěch Klíma a Anna Pečinková jsou doktorandi Historického ústavu FF MU v Brně.

PŘEDNÁŠKY, SEMINÁŘE, WORKSHOPY

Ghetto v proměnách času.

Město Jeruzalém jako střed světa

PAVEL HOŠEK

„Jestli, Jeruzaléme, na tebe zapomenu, at' mi má pravice sloužit zapomene. At' mi jazyk přilne k patru, nebudu-li si tě připomínat, nebudu-li Jeruzalém považovat za svou svrchovanou radost.“

Hebrejská Bible, Žalm 137,5–6

„A viděl jsem od Boha z nebe sestupovat svaté město, nový Jeruzalém, krásný jako nevěsta ozdobená pro svého ženicha. A slyšel jsem veliký hlas od trůnu: Hle, přibyték Boží uprostřed lidí.“

Nový zákon, Zjevení 21,2–3

„Sláva tomu, jenž za noci přenesl služebníka Svého z Posvátné mešity do mešity Al-Aksá, jejíž okolí jsme požehnali, abychom mu ukázali některá svá znamení.“

Korán, súra 17,1

Symbolika středu světa

Duchovní a symbolický význam Jeruzaléma je v mnoha židovských a křesťanských textech vyjádřen souslovím „střed světa“. Motiv symbolického středu světa ovšem známe i z mnoha jiných náboženských kultur. Zdá se, že tento motiv má jisté více méně stabilní významové souvislosti, jak dokládá například Mircea Eliade v celé řadě komparativních studií.

Jde především o pozici či funkci rozhodujícího vztažného bodu smysluplně zorientovaného prostoru, jak se jeví náboženskému vědomí. Pro náboženské vědomí totiž platí, že prostor jako kategorie vnímání či „jeviš-

tě“ skutečnosti není (na rozdíl od prostoru fyzikálního) homogenní. Je důležitým způsobem strukturován. Právě střed světa představuje v rámci nábožensky vnímaného prostoru pevný výchozí bod orientující vše ostatní.

Oblast v blízkosti středu světa (například město obehnané hradbami, tedy v našem případě Jeruzalém) je strukturována posvátným řádem, je vlastně miniaturou tohoto řádu či jeho mikrokosmickým uskutečněním. Proto je také zdrojem orientace a bezpečí. Za vnější hranicí této oblasti se rozprostírá území chaosu, temnoty, neřádu. Zároveň platí, že středem světa prochází vertikální „osa světa“, často symbolizovaná kosmickou horou či kosmickým stromem, která spojuje všechny tři úrovně skutečnosti: nebeskou, pozemskou a podsvětní (pekelnou). V blízkosti osy světa je tedy spojnice mezi jednotlivými úrovněmi reality.

Město Jeruzalém v židovské tradici

Náboženský význam Jeruzaléma docela dobře odpovídá této obecné symbolice orientujícího středu světa – a to v několika různých ohledech. Podle rabínské tradice byl celý vesmír stvořen od zárodečného počátku („pupku“), jímž byl a je právě Jeruzalém. Také zahrada Eden, tedy Ráj prvních lidí, se nacházela v místě, kde leží město Jeruzalém. Právě tady byl tedy stvořen Adam, první člověk, a zde se také podle tradice nachází jeho hrob.

Jeruzalém, respektive Chrámová hora v jeho středu je v židovské tradici zároveň místem Božího přebývání, je Božím příbytkem mezi lidmi a v tomto smyslu „zpřítomňuje nebe na zemi“. Nejen to, kořeny Chrámové hory

jsou omývány vodami primordiálního chaosu („tehómu“), to znamená, že pod Jeruzalémem je zároveň brána do podsvětí. Chrámová hora tedy jakožto „kosmická hora“ spojuje svět nebeský, pozemský a podsvětní. Podobné rozhraní mezi světy (mezi posvátným řádem a říší chaosu, temnoty a zkázy) najdeme také v horizontální rovině: za hradbami Jeruzaléma se nalézá údolí Hinóm (Ge Hinóm), místo, kde se podle tradice v pohanských dobách přinášely lidské oběti a kam se posléze odváděly splašky a odpadky z Jeruzaléma. Toto údolí pak nikoli náhodou dalo v židovské, křesťanské i islámské tradici název peklu (gehenna).

Jeruzalém má v židovské tradici význam orientujícího středu nejen z hlediska prostoru, ale také z hlediska struktury posvátného času. V čase prapočátku Bůh právě zde položil základní kámen všeho stvoření. Když byl posléze na Chrámové hoře postaven chrám, stalo se tak podle nebeské předlohy, takže pozemský Jeruzalém s chrámem ve svém středu je zároveň předjímku „nového“, „nebeského“ či „hořejšího“ Jeruzaléma, symbolizujícího eschatologické finále lidských dějin a zaslíbenou budoucnost Božího lidu, ovšem také poslední soud, ke kterému má podle proroka Joela dojít v údolí Jošafat na jihovýchodní straně Jeruzaléma. V tomto smyslu je Jeruzalém jako střed světa zároveň průsečíkem minulosti, přítomnosti a budoucnosti a místem doteku mezi časem a věčností.

Posvátná geografie Jeruzaléma, respektive celé země Izrael, je vyjádřena také v tradici, že v dobách celosvětové potopy nebyla tato země zaplavena, protože leží „nejvýš“. Tutéž myšlenku naznačuje sloveso označující v židovské tradici cestu do Jeruzaléma (odkudkoli včetně Himálaje) jako „výstup“, tedy jako cestu směrem „vzhůru“ – což opět odpovídá symbolice kosmické hory jako místa doteku mezi nebem a zemí.

Jeruzalém jako orientující střed světa měl pro Židy zásadní význam nejen v biblických dobách, kdy sídlili v jeho blízkosti, ale také po celá staletí exilu. Synagogy všude na světě jsou orientovány směrem k Jeruzalému, rituální modlitba (amida), třikrát denně recitovaná vstoj, je odříkávána tváří směrem k Jeruzalému, a právě proto visí v židovských domácnostech na stěně tabulka (mizrach) označující tento předepsaný směr modliteb. Obsahem oné rituální modlitby je ostatně mimo jiné prosba za obnovu Jeruzaléma a návrat rozptýlených Židů do něj. Touha po návratu do Jeruzaléma zaznívá i v závěru nejdůležitějších židovských svátků, kdy je vyjadřována písní „le šaná ha baá bírušalájim“, tedy „příští rok v Jeruzalémě“.

Město Jeruzalém v křesťanské tradici

Křesťanská tradice na židovské pojetí Jeruzaléma jako středu světa navázala, zároveň je ovšem zajímavým způsobem přeznačila. Pro křesťany není středem světa jeruzalémská Chrámová hora, ale místo (o kousek dál), kde byl podle tradice ukřižován a pochován Kristus. Kristův kříž, který na sebe bere v křesťanské imaginaci symbolický význam „kosmického stromu“ a „osy světa“, měl stát přesně nad místem, kde je pochován praotec lidstva Adam, a krev, která skanula z Kristova kříže, takto smyla Adamův hřích. Jeruzalém je místem, kde Kristus po ukřižování sestoupil do pekel, a zároveň místem, odkud po svém vzkříšení a setkání s učedníky vystoupil do nebes – což opět zajímavě odpovídá symbolice středu světa jako místa, které protíná vertikální spojnice mezi nebem, zemí a peklím.

Křesťané také rozvinuli pojetí nebeského Jeruzaléma jakožto symbolu nebeské blaženosti vykoupených svatých a zaslíbenou budoucnost Božího lidu vyhlížejí jako sestoupení slavného nebeského Jeruzaléma z nebe na zem, což je scéna, jíž vrcholí závěrečná kniha křesťanské Bible.

Křesťanští vykladači Písma pak rozvinuli význam Jeruzaléma jakožto Božího příbytku a důsledně jej spiritualizovali: je-li Božím příbytkem lidské nitro, pak kdekoli se v Bibli mluví o Jeruzalémě, jedná se zároveň o symbolickou výpověď o lidské duši. Křesťanské pouti do Jeruzaléma, které se staly velmi důležitou součástí křesťanské zbožnosti, tak neznamenaly jenom navštívení míst důvěrně známých z nedělních kázání o evangeliích, ale také symbolické putování do vlastní duše jako místa setkání s Bohem.

Město Jeruzalém v islámské tradici

Pozoruhodným vývojem prošel symbolický význam Jeruzaléma jakožto orientujícího středu světa v raných dějinách islámu. Mohamed se zprvu po vzoru Židů modlil s tváří obrácenou k Jeruzalému a také k tomu vedl své stoupence. Později ale došlo k rozhodujícímu obratu, jak se dočteme v Koránu v sůře číslo 2. Mohamed přijal pokyn shůry, že napříště má být orientujícím středem světa všech muslimů Mekka, nikoli Jeruzalém. Tím se v jistém smyslu dokonal Mohamedův rozchod se židovstvím.

Zároveň se ale v Koránu v súře 17 dočítáme o „mešitě nejvzdálenější“ (al-Aksá), již mělo být místo Hospodino-va chrámu v Jeruzalémě, kam byl Mohamed během noční mystické pouti přenesen na okřídleném koni, odtud stoupal jednotlivými úrovněmi nebe a byly mu ukázány také pekelné plameny. Opět se zde setkáváme se symbolickou strukturou osy světa spojující nebeskou, pozemskou a pekelnou úroveň skutečnosti. Po návratu z noční mystické cesty měl být Mohamed schopen přesně popsat topografii Jeruzaléma, který nikdy předtím (ani potom) nenavštívil.

Když pak šest let po Mohamedově smrti chalífa Omar vstoupil do Jeruzaléma (roku 638), stalo se toto město (spolu s Mekkou a Medínou) třetím ze tří nejposvátnějších míst islámu. Prostranství, kde stál Hospodinův chrám, muslimové nazývají Haram aš Šarif, tj. Vznešená

svatyně, a stojí na něm mešita připomínající ono výše zmíněné místo ze 17. súry Koránu.

* * *

Výše uvedené a jen velmi krátce nastíněné židovské, křesťanské a islámské tradice týkající se Jeruzaléma jakožto symbolického středu světa myslím zajímavě dokládají nejen jednotlivé prvky této obecnější symbolické struktury, ale také částečně vysvětlují staleté a dodnes neutuchající vášnivé spory a boje mezi židy, křesťany a muslimy o toto pozoruhodné město.

Pavel Hošek vede katedru religionistiky na ETF UK v Praze.

Pavel Hošek na Historické dílně 2015.

Středověké město mezi kritikou a ideálem

TOMÁŠ BOROVSKÝ

Kde jinde začít hovořit o ideálu a realitě středověkých měst než u sv. Augustina a jeho díla *De civitate Dei*? Augustin v mnoha ohledech položil základ středověkým náhledům na města a rovněž jistě nedůvěře, s níž jeho následovníci k urbánnímu světu přistupovali. Jeho líčení soudobého Říma zdůrazňuje vedle dekadentních rysů života Římanů především nesvornost (příčemž svorností se měly v protikladu vyznačovat křesťanské obce) a zanedbávání občanských ctností. Připojme negativní pasáže o městech ve Starém zákoně, kde město zosobňuje pýchu (Babylon), hříšný život (Sodoma a Gomora) a jeho zakladatelem je bratrovrah Kain, a máme před sebou ucelenou argumentaci proti městům, jež se s různou intenzitou ozývá po celý středověk.

Ovšem právě v době, kdy Augustin psal kapitoly s kritikou Říma, se čas městského světa pozdní antiky nacyloval ke svému konci. Kmeny, které přicházely do Evropy, se sice v římských městech často usazovaly, nepřebíraly již ale městský způsob života. Proměny západní Evropy v raném středověku jsou spojeny s úbytkem obyvatelstva v někdejších antických městech a s pustnutím významných částí městských areálů. Vždyť i v Římě na cestách mezi hlavními kostely poutníci ještě ve 14. století procházeli „divočinou“ uvnitř hradeb, místy, kde rozpadající se stavby císařského Říma zarůstaly stromy a keři. Až od 10. století dochází k pomalému obnovování městského života, avšak s výrazně odlišnými rysy proti pozdní antice. Města jsou novým prvkem ve formující se společnosti tří řádů a komuny, sdružení obyvatel určitého místa, která se berou za uznání práv svých příslušníků, nenacházejí příliš sluchu u církevních vrchností. Prosazování komunálních práv tak bylo obtížné a leckde krvavé, jako například v Laonu, kde střety s měšťany stály biskupa Gaudryho v roce 1112 život.

Není pak divu, že vznik měst provázejí od prvé chvíle odsudky a kritiky. Vzdělaný benediktin Guibert de Nogent považoval měšťany za horší než pohanské barbary a nikomu by nedoporučoval vstupovat do městských ulic, kde stále hrozí loupeže, přepady a násilná smrt; pro dalšího benediktina Richarda z Devizes představovalo město koncentraci všemožných projevů hříšnosti, místo, kde své rejdy provozují kejklíři, herci, čarodějníci a jim podobní (milosti v jeho očích ovšem došel rodný Winchester jako sídlo biskupa, v němž pod dohledem četných duchovních žijí obyvatelé řádným životem). Vedle vytváření protikladů města jako laického prostoru, kde bez dozoru bují nepravosti, a klášterů a kapitul coby míst duchovního života zasvěceného Bohu a spásy hrála důležitou roli v kritikách měst ještě opozice města jako lidského výtvoru proti dokonalosti přírody (*natura*) ztělesňující Boží stvoření.

Souběžně s kritikou měst se ale ozývají první nesmělé hlasy nalézající v novém fenoménu středověké společnosti i pozitivní rysy. Již Honorius z Autunu, který tvořil v prvních desetiletích 12. století, viděl alegoricky město jako místo naplňování pravé víry, jehož ulice odkazují na vyznání víry, *doctrinae confessorum*. Město začínalo být viděno jako konečný okamžik pozemských dějin, které vyšly z ráje a nyní spějí ke svému vyvrcholení. Rozhodující změna v náhledu přijde ve století následujícím se dvěma velkými osobnostmi dominikánského řádu, Albertem Velikým a Tomášem Akvinským. Recepce Aristotelova díla ve středověkém myšlení neznamenala změnu jen ve způsobu kladení otázek, ale i v přístupu k problémům společenského života. Vydělávání peněz přestává být hříchem, vždyť zisk lze obrátit na bohumilbě účely, a způsob obživy řady obyvatel města tak přestal být

hříšným konáním. Rozmach kolektivní víry v očistec od sklonku 12. století se stává dalším nástrojem legitimizace zisku a mocně podpoří hospodářský rozvoj měst.

Měšťané sami se jako hříšníci rozhodně neviděli a aktivně usilovali o začlenění měst do křesťanského světa. Některá města těžila ze spojení s činností apoštolů a prvých křesťanských mučedníků, ať již reálné, nebo jen fiktivní, jiná vyjadřovala svou svatost jinými prostředky – pečetěmi, uspořádáním kostelů a liturgií, obecně snahou být druhým Římem, *Roma secunda*, již můžeme sledovat od utváření středověkého Trevíru ve 12. století až po založení Nového Města pražského Karlem IV. roku 1348. Díky koncentraci obyvatel na malé ploše se města stávala přirozeným prostorem pro pastorační, již dále podpořil vznik typicky městských řeholních řádů, byla sídlem biskupství a kapitul, univerzit i místem zrodu četných herezí, proti nimž bylo třeba bojovat.

Hledání a nalézání identity města však neprobíhalo jen na sakrální úrovni, jakkoli byla bezesporu nejdůležitější. Městské slavnosti a rituály, jako např. vjezd krále, *adventus regis*, které byly nedílně spojeny s organizací slavnostních procesí, umožňovaly vizuální vyjádření funkcí města. Po boku duchovních s relikviemi se jich účastnili městští radní, symbolizující spravedlnost a řád města, své korouhve nesli řemeslníci mistři, vyjadřující hospodářskou prosperitu města, pevnost a bezpečí zosobňovali městští ozbrojenci. Vizuální reprezentace města jako pevného bodu v neklidném světě, místa, kde panuje právo, pořádek a pravá víra, se stává motivem iluminací středověkých rukopisů, obrazů i literárních chval měst, jež po vzoru antických *laudes urbium* vyzdvihují krásu a „jedinečnou typičnost“ opěvovaného města.

Přestože až do sklonku středověku, a vlastně dodnes zaznívají kritické hlasy na adresu měst (jeden z působivých odsudků vzejde z pohusitských Čech, z pera Petra Chelčického), stávají se města rychle nedílnou součástí středověkého světa. Do počátku 14. století byla založena základní síť metropolí, jež přetrvala takřka beze změn

Tomáš Borovský na Historické dílně 2015.

až do nového rozmachu urbanizace v 19. století. A tam, kde středověká jádra měst přežila bez vážnějších úhon do dnešních dob, můžeme s Milošem Urbanem vstupovat do křivolakých uliček a snít o středověku a kráse jeho městské architektury.

Literatura:

- Kubínová, K.: *Imitatio Romae. Karel IV. a Řím*. Praha 2006.
- Lilley, K. D.: *City and cosmos. The medieval world in urban form*. London 2009.
- Schmidt, H.-J.: *Societas christiana in civitate. Städtekritik und Städtelob im 12. und 13. Jahrhundert. Historische Zeitschrift, 257/1993, s. 29–354.*

Tomáš Borovský je odborným asistentem Historického ústavu FF MU v Brně.

Dílna „Ghetto v proměnách času“

ROZHOVOR S TÁŇOU KLEMENTOVOU A KATEŘINOU SUCHÁNKOVOU

Táňa Klementová a Kateřina Suchánková jsou pracovnicemi Židovského muzea v Praze, Oddělení pro vzdělávání a kulturu – pobočka Brno. Do programu Historické dílny přispěly tvůrčí dílnou „Ghetto v proměnách času“. Předem domluvený rozhovor se nakonec uskutečnil přes internet, jelikož po svém příjezdu do Daňkovic se obě dámy rychle zapojily do programu Historické dílny, takže na rozhovor už jim nezbyl čas.

Táňo a Katko, můžete stručně představit činnost brněnské pobočky Židovského muzea v Praze? Kde vlastně sídlíte?

Obě pracujeme v brněnské pobočce Židovského muzea v Praze jako lektorky vzdělávacích programů pro školy. Pobočka sídlí v budově Židovské obce Brno na třídě Kapitána Jaroše. Samotný název pobočky už napovídá (Oddělení pro vzdělávání a kulturu ŽMP), že se nejedná o klasické muzejní pracoviště s expozicemi. Činnost pobočky je zaměřena hlavně na vzdělávací aktivity a kulturní pořady pro širokou veřejnost. Z kulturních aktivit lze jmenovat například večerní přednášky, pravidelné měsíční expozice výstav s vernisážemi, projekce filmů, debaty s historiky či autorská čtení s autogramiádami.

Těch akcí pořádáte opravdu hodně. Co si ale mám konkrétně představit pod vzdělávacími aktivitami? A pro koho jsou primárně určeny?

V rámci vzdělávacích aktivit se zaměřujeme především na druhý stupeň základních škol a školy střední. V nabídce máme širokou škálu přednášek a interaktivních workshopů, které pokrývají témata judaismu, židovských dějin a kultury. Při jejich přípravě a realizaci spolupracujeme také s jinými odbornými institucemi (Institut Tereziánské Iniciativy, Muzeum romské kultury, Moravské zemské muzeum aj.). Snažíme se vycházet vstříc požadavkům a návrhům pedagogů, takže některé programy připravujeme tzv. „na míru“. Tam, kde jsou k dispozici zpracované dějiny místní židovské obce, se snažíme dostupné

informace samozřejmě použít. Zajímavé akce vznikají, když si školy vypůjčí některou z našich putovních výstav a rozhodnou se ji rozšířit o doprovodný program. V nabídce máme také besedy s pamětníky holocaustu, které se zpravidla připojují k tematicky podobné přednášce, workshopu či divadelnímu představení. Na jaře a na podzim jsou ze strany školních návštěvníků oblíbené jednodenní výlety, které lákají mimo jiné na možnost poobědvat v košer jídelně. Vzdělávací programy uskutečňujeme jak v naší brněnské pobočce, tak také přímo na školách po celé Moravě.

Patří mezi vaše cílové skupiny i pedagogové a pedagožky těchto škol? Občas jsem měla pocit, že by jim podobně laděný seminář prospěl.

Naše činnost se soustředí také na pedagogy, pro něž pořádáme dvakrát ročně čtyřdenní vzdělávací seminář akreditovaný MŠMT. Program semináře zahrnuje témata *Dějiny Židů, Šoa, Antisemitismus, Stát Izrael a současnost* i *Tradice a zvyky*. Tyto semináře neustále inovujeme a zve-me na ně přední české odborníky zaměřující se na danou problematiku. Součástí semináře jsou i metodologické bloky, komentované prohlídky různých míst a objektů či divadelní představení.

Připravovaly jste se nějak speciálně na letní školu v Daňkovicích? Na letní historickou školu v Daňkovicích jsme připravovaly dílnu, jejímž ústředním motivem měl být pojem

Táňa Klementová a Kateřina Suchánková.

Pavel Fried vzpomíná na dětství v Třebíči.

ghetto. Samotný termín „ghetto“ však v průběhu dějin získal různé významy. Rozhodovaly jsme se tedy, v kterém dějinném období se budeme pohybovat, až jsme skončily u určitého časoběrného pohledu, který nám připadal nejvhodnější. Poté už jenom zbývalo najít místo, na kterém by se daly ukázat proměny židovského ghetta v souvislosti s dějinami židovské menšiny u nás od 18. do 20. století, protože takový časový rámec jsme si nakonec vybraly. Hledaly jsme také místo, které by zůstalo zachováno alespoň částečně do současnosti, a našly jsme jej v Třebíči. Tuto volbu podpořila také možnost přizvat ke spolupráci jednoho z pamětníků, pana Pavla Frieda, který z Třebíče pochází.

A co samotné aktivity studentů? Byly hodně pestré, studenty a studentky bavily. Takhle obvykle pracujete?

Při promýšlení vlastní práce studentů na dílně jsme se držely instrukce: čím interaktivněji, tím lépe! Takže studium materiálů, byť částečně dobových, a následné vyplňování pracovních listů, jedna z metod muzejní pedagogikou často využívaných, se nemohlo dostat ani do pomyslné první desítky nápadů. První místo v ní, možná i kvůli absenci ostatních osmi kandidátů, obhájila práce s živými obrazy. Hlavním úkolem studentů rozdělených do dvou skupin tedy nakonec bylo, aby po prostudování připravených textových materiálů a hmotných předmětů

připravili celkem čtyři živé obrazy, znázorňující trebičské ghetto v různých obdobích své existence.

Co konkrétně měly skupiny v rámci živých obrazů znázornit? První obraz skupiny I. měl ukázat vybranou situaci z každodenního života ghetta v roce 1750. Jejich druhý obraz měl vyjadřovat změnu, kterou prošlo ghetto v Třebíči po emancipaci židovstva v polovině 19. století. Pro druhý obraz byl tedy vybrán rok 1870. Skupina II. měla znázornit vybranou situaci z každodenního života trebičské židovské komunity v roce 1932. Druhý obraz měl vyjadřovat změnu, kterou prošlo židovské obyvatelstvo u nás po vzniku protektorátu Čechy a Morava. Obraz měl vypovídat o poměrech života v tzv. ghettu beze zdí. Pro druhý obraz byl tedy vybrán rok 1942. Měl představovat situaci na trebičském gymnáziu v květnu 1942, kdy tam byl shromážděn židovský transport s označením Av směřující do Terezína.

S pedagogickou metodou živého obrazu jsem se už setkala. Můžete mi ale blíže na konkrétním případě vaší dílny vysvětlit, o co v ní jde?

Při přípravě živého obrazu si studenti měli rozdělit jednotlivé role, které budou představovat. Jednu osobu měli vyčlenit jako „komentátora obrazu“. Mohli libovolně ztvárnit konkrétní osoby nebo vytvořit nové. Při stavění obrazu

potom směli použít libovolné množství připravených předmětů nebo si mohli vyrobit z papíru další potřebné věci. Komentátor obrazu měl zvláštní úkol. S pomocí ostatních členů skupiny si měl připravit otázky, kterými mohl jednotlivé postavy z obrazu rozhýbat. Mohl pokládat otázky a dotázaný odpovídal nebo mohl jen komentovat a doplňovat, co nebylo na první pohled z obrazu zřejmé.

Tohle zní, jako by aktéři těchto živých obrazů museli mít docela dobré znalosti problematiky. Nebo se studenti a studentky nějak dopředu připravovali?

Jako studijní materiál, který měl studentům poskytnout oporu při samotné práci s živými obrazy, jsme připravily krátké texty o postavení židovské menšiny v českých zemích v příslušných dobách. Snažily jsme se je doplnit o konkrétní informace z Třebíče. Druhou částí byl potom obrazový materiál, tedy různé mapy, obrázky a archivní dokumenty vážící se k trebičské židovské komunitě.

Velký ohlas měly ale také věci, které jste přivezly s sebou. Tuším se vám ani nemohly vejít do auta...

Velikost vozu, kterým jsme plánovaly přijet, nám nekladla takřka žádná omezení ohledně počtu zavazadel a toho jsme se snažily využít. První skupina dostala možnost použít především různé náboženské předměty a věci, jež se používaly v tradičních židovských domácnostech. Druhá skupina měla na výběr spíše z oděvů a drobných předmětů osobní potřeby.

Vaše práce mi připadala zajímavá hlavně v tom, že to pro studenty a studentky byla opravdu dílna. Vaše role zde většinou byla vlastně spíše „okrajová“.

Samotná dílna se jako všechny naše jiné programy skládala z několika dílčích aktivit. Snažily jsme se je zvolit tak, aby bylo dané téma dílny dobře uvedeno a také aby se postupně zvyšovalo vlastní zapojení studentů. Počáteční aktivity (výměna židlí a vymyšlení nových jmen) jsme tedy jako lektorky vedly, zatímco při další práci studentů na tvorbě živých obrazů jsme už vystupovaly pouze jako případné rádkyně nebo podpora. Velká část dílny vlastně ležela na studentech samotných a záleželo pouze na nich, jak moc pracnou cestu si zvolí. Sami si mohli regulovat, do jakých podrobností budou chtít zacházet. Naše lektorská iniciativa se opět zvýšila v poslední fázi dílny.

Aktivity dílny jste měly promyšlené tak, že na závěr se obě skupiny zase spojily a pracovaly společně, pamatují si to dobře? Po představení všech čtyř obrazů jsme studenty seznámily s osudem trebičského ghetta v druhé polovině 20. stole-

Ghetto v proměnách času.

tí, tedy s tím, jaká cesta vedla k jeho zapsání na seznam UNESCO v roce 2003 a jak vypadá ghetto v současnosti. Posledním úkolem pro všechny účastníky dílny bylo postavit společný obraz trebičského ghetta v roce 2015. Bez nějakých složitých příprav z toho vyšel obraz společně se fotící skupinky turistů, která se možná přijela podívat na letní festival židovské kultury nebo se třeba vypravila navštívit trebičské ghetto v rámci zájezdu „Krásy Vysočiny – na kole a vůbec levně“... To je vlastně jedno.

Ovšem hromadná fotka „turistů“ v Třebíči nebyla úplným závěrem vašeho programu. Připravili jste si pro nás velké překvapení a plynule jej zakomponovaly do probíhajících aktivit... K „turistům“ se těsně před rozpuštěním obrazu připojil poslední účastník dílny, pan Pavel Fried (*1930), trebičský rodák z rodiny židovského obchodníka železem. Jemu potom po krátké přestávce patřila veškerá pozornost studentů, když vyprávěl své vzpomínky na dětství v předválečné Třebíči, ale i na dobu následující. Dalo by se říci, že z nás tří organizátorů pátečního dopoledního programu zaujal nejvíce. Minimálně soudě podle emocí a atmosféry, kterou jeho vyprávění na letní říjnové škole v Daňkovicích způsobilo.

Mockrát oběma děkuji za rozhovor i za to, že jste s dílnou „Ghetto v proměnách času“ do Daňkovic přijely.

Také děkujeme.

Rozhovor připravila Denisa Nečasová, odborná asistentka Historického ústavu FF MU v Brně.

Brněnské OVK ŽMP nabízí:

1) Vzdělávací programy pro 2. stupeň ZŠ a SŠ

Přednášky

- Biblické dějiny Židů
- Dějiny Židů v Čechách a na Moravě od 10. století do současnosti
- Dějiny antisemitismu
- Perzekuce českých a moravských Židů za 2. světové války
- Tradice a zvyky Židů

Workshopy

- Badatel
- Hebrejská abeceda
- Hanin kufřík
- Holocaust v dokumentech
- Ghetto Lodž
- Nevítání cizinci
- Konec dobrý, všechno dobré?
- Šoa-porajmos-holocaust
- Po stopách brněnské židovské komunity
- *Divadelní představení Židovka aneb Žonglování se životem*
- *Komentované prohlídky židovského hřbitova v Brně-Židenicích a synagogy Agudas achim*

2) Vzdělávací semináře pro pedagogy Židé, dějiny a kultura

3) Programy pro veřejnost

- Nedělní dílny pro rodiče s dětmi
- Večerní pořady
- Krátkodobé výstavy

Židovské muzeum v Praze

Oddělení pro vzdělávání a kulturu, pobočka Brno

tř. Kpt. Jaroše 3, Brno

brno@jewishmuseum.cz

www.jewishmuseum.cz

telefon: +420 544 509 651, +420 544 509 652

mobil: +420 739 292 424

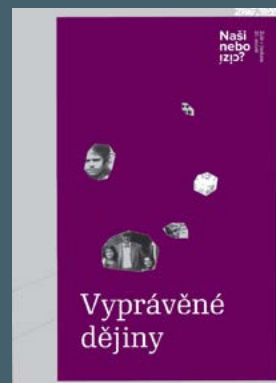
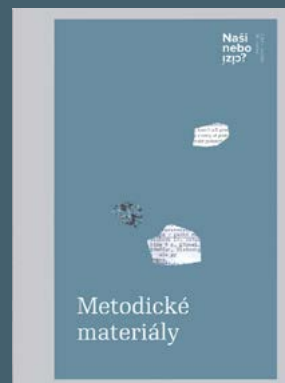
Židovské muzeum v Praze a Institut Tereziánské iniciativy realizují projekt

NAŠI NEBO CIZÍ? ŽIDÉ V ČESKÉM 20. STOLETÍ

Projekt si klade za cíl zvýšit kvalitu vzdělávání o moderních židovských dějinách, otvírat nová či málo známá témata a umožnit vzdělávací využití nových dokumentů a výpovědí pamětníků. Usiluje o integraci židovských dějin a dějin antisemitismu do výuky jako nedílné součásti českých dějin.

V rámci projektu byly vytvořeny výukové materiály o dějinách Židů v českých zemích ve 20. století, které jsou testovány a zaváděny do základních a středních škol, jsou součástí interaktivních dílen pro žáky ve vzdělávacích centrech Židovského muzea v Praze a v Brně a jsou také představovány učitelům na workshopech.

Více informací naleznete na www.nasinebocizi.cz.

Brněnské dějiny a městský archiv

JEDINEČNÉ PROPOJENÍ MYŠLENEK A ČINŮ

RADANA ČERVENÁ

Už od nejstarších dob institucionální existence Brna byla čelnými představiteli města věnována značná pozornost písemnostem, které zaručovaly městu a jeho obyvatelům důležité hospodářské a politické výsady. Nejstarší listiny byly řazeny v chronologickém pořádku a radní dbali o jejich bezpečné uložení. Složitější hospodářské poměry si postupně vynutily rozsáhlejší písemnou komunikaci. Z agendy úředního charakteru se zvolna tvořil aktový materiál, přibývalo městských knih. Na stále se rozšiřující počet písemností, hromadně označovaných jako archiv, již přirozeně nestačila jediná truhlice, postupně během let se tedy archiv uchovával v místnostech jemu určených a byl spravován, katalogizován a chráněn k tomu účelu pověřenými osobami. Archiv se stal místem, kde byla uchovávána paměť dějin města Brna.

V roce 1895 byl péčí o archiv pověřen moravský zemský historiograf Bertold Bretholz. Léta jeho působení znamenala pro městský archiv velký pokrok. Došlo k přestěhování všech písemností z druhého poschodí radniční věže, kde byl archiv dosud uložen, na nynější Novou radnici. K nejcennějším tehdy získaným fondům patřily: knihovna Antonína Bedřicha Mitrovského, Schramova sbírka portrétů a fotografie Josefa Kunzfelda, které zachycují město před velkou asanací v letech 1909–1910 a 1912–1913. V roce 1918 převzal správu městského archivu profesor brněnské univerzity Bohumil Navrátil, jenž docílil oddělení archivu od městského muzea a zasa-
díl se o trvalé obsazení místa městského archiváře. Prvním městským archivářem zemského hlavního města Brna

byl v roce 1929 jmenován Jaroslav Dřímál. Do městského archivu byly postupně předávány nové fondy a byly položeny základy sbírky vyhlášek, fotografií, negativů, plakátů a plánů. Také archivní knihovna se rozšiřovala o nové svazky. Probíhala inventarizace a katalogizace celé řady fondů. Pro základní orientaci ve stávajících fondech archivu vydal Dřímál v roce 1930 drobnou publikaci *Archiv zemského hlavního města Brna*. V roce 1935 dostal archiv v souvislosti s opravou Nové radnice další prostory, vybavené funkčními regály a zásuvkami na mapy. V roce 1939 byl na Dřímálovo místo dosazen německý komisař, během okupace tak přestala prakticky existovat veškerá vědecká a odborná práce. Po osvobození Brna se do archivu propuštění zaměstnanci vrátili a městskému archiváři bylo znovu podřízeno i městské muzeum. Bylo nutno opravit poškozené archivní depoty a vrátit na svá místa všechny fondy vyvezené mimo město Brno. Dále bylo třeba převzít materiál z ústřední městské spisovny, která byla zasypána při bombardování města, a fondy německých institucí, jež po odsunech brněnských Němců přestaly existovat. Během 50. let 20. století pokračovalo přebírání archivního materiálu. Tak byly převzaty například velké celky panství Královo Pole, Zábřovice a Líšeň, rozsáhlá líšeňská knihovna rodu Belcrediů. V letech 1952–2004 byly v Archivu města Brna uloženy brněnské matriky a matriční doklady (matriky byly poté předány do Moravského zemského archivu v Brně, matriční doklady zůstaly uloženy v městském archivu). Vydání nařízení o archivnictví č. 29/1954 Sb. podřídlilo archivy

národních výborů ministerstvu vnitra. Archiv města Brna se stal odborným zařízením Městského národního výboru v Brně, byl přičleněn k odboru pro vnitřní věci a plnil funkci okresního archivu Městského národního výboru a zároveň pro všechny obvodní národní výbory a místní národní výbory na území města Brna. V roce 1956 vydal ředitel archivu *Průvodce po fondech a sbírkách Archivu města Brna*, který je dodnes využíván, zejména jeho části popisující rukopisy a městské úřední knihy archivu. V roce 1959 začal archiv vydávat sborník *Brno v minulosti a dnes* a v letech 1969 a 1973 vyšly jeho zásluhou dvoudílné *Dějiny Brna*.

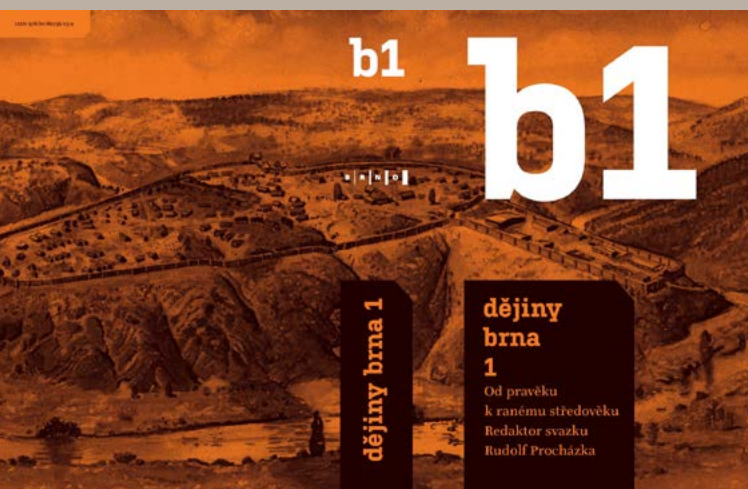
Po roce 1989 získalo město zpět svůj historický majetek. Část ploch dostal k dispozici Archiv města Brna, konkrétně budovu v Brně-Černovicích na Přední ulici, sloužící do té doby jako sklad Domácích potřeb. Její zisk se stal východiskem z neudržitelného stavu, neboť v té době byly písemnosti archivu roztroušeny na čtrnácti místech. Byla dokončena přestavba objektu v Kuřimi a poté, v roce 2001, byla zahájena rekonstrukce budovy v Černovicích pro archivní účely. V roce 2002 bylo nové hlavní sídlo Archivu města Brna slavnostně otevřeno. Hlavní budova o třech podlažích vyřešila základní pracovní a ukládací problémy archivu. V roce 2005 byl na sousední parcele ještě vybudován nový rozsáhlý depozitář, rovněž třípodlažní. Depozitní budova poskytuje dostatek volného prostoru k ukládání archiválií jako rezerva pro budoucí léta. Avšak nejcennější archiválie, například *Sbírka listin, mandátů a listů*, část *Sbírký rukopisů*

a *úředních knih, Svatojakubská a Mitrovského knihovna*, zůstávají dosud uloženy v původním sídle archivu, v budově Nové radnice na Dominikánském náměstí. Další skupina písemností se prozatím nachází v budově tzv. meziarchivu v Kuřimi – jedná se o písemnosti zrušených komunálních podniků a městských zařízení (tedy spisů s dosud neprošlou skartační lhůtou). Do roku 2008 byl Archiv města Brna zařízením Magistrátu města Brna, následně se stal jedním z jeho odborů. Seznam fondů Archivu města Brna lze najít na webových stránkách www.archiv.brno.cz.

Velmi úzké propojení brněnských dějin a městského archivu dává tušit pozadí úkolu, který na sebe vzal Archiv města Brna při svém institucionálním vzniku. Jak už z předešlého vyplývá, od dob Dřímaloových se archiv aktivně podílel na shromažďování materiálů k brněnským dějinám a postupně se také podařilo získat finance na vydávání publikací k dějinám a výstavbě Brna. Ostatně tento podtitul také naleznete v záhlaví sborníku, který Archiv města Brna vydává od roku 1959.

Snaha o podrobnější zpracování brněnských dějin a jejich zpřístupnění širší veřejnosti vedla kulturní instituce města Brna k vydávání publikací zaměřených na *brunensia*. Správa městského archivu si již po roce 1918 dobře uvědomovala potřebu publikačních možností, jež by zaručovaly otištění kvalitních vědeckých prací k minulosti města Brna. Avšak teprve po dobudování institucionálních základů a řádném uspořádání archivního dědictví v archivu uloženém bylo možné uvažovat o publikační

Potah obálky *Dějiny Brna 1* s rekonstrukcí obřanského Hradiska podle Libora Baláka.

Potah obálky sborníku *Brno v minulosti a dnes*, 23/2010, znázorňující minulost a přítomnost Malinovského náměstí v pohledu na Mahenovo divadlo.

Velké privilegium Václava I. pro město Brno z roku 1243 (Archiv města Brna, fond A 1/1, Sběrka listin, mandátů a listů).

činnosti. Od roku 1938 začaly vycházet zvláštní *Publikace archivu zemského hlavního města Brna*, zpočátku ve dvou řadách, z nichž jedna byla určena výpravným pracím a druhá měla být věnována inventářům a katalogům. Později měla být připojena třetí řada, věnovaná edicím. Následující léta tomuto úsilí nepřála, takže první dva svazky *Publikací* vyšly až později. V roce 1947 to bylo dílo Jaroslava Dřímala *Zemský dům v Brně* a v roce 1948 práce Vladimíra Buriana *Vývoj náboženských poměrů v Brně 1570–1618*. Poté vydávání ustalo.

Díky iniciativě brněnské pobočky Historického ústavu Československé akademie věd byla roku 1958 utvořena komise pro výzkum dějin Brna. Sdružovala pracovníky všech zainteresovaných brněnských vědeckých ústavů. Komise na sebe vzala úkol povzbudit studium historie

města každoročním vydáváním sborníku, jenž by se stal platformou publikování prací k dějinám Brna. Komise samotná pak měla za úkol usměrňovat, řídit a koordinovat činnosti při zpracování brněnských dějin. Městský národní výbor tuto myšlenku podpořil a do rozpočtu městského archivu na rok 1959 zařadil položku na vydávání sborníku *Brno v minulosti a dnes*. Funkcionáři města přislíbili, že se tato položka stane trvalou součástí dotace určené pro archivní účely, a zaručili tak kontinuální možnost zveřejňování výsledků bádání o minulosti Brna. Výběr článků, studií, zpráv, materiálů, později i katalogů, inventářů a edic pramenů měl být řízen tak, aby byly co nejdříve monograficky osvětleny všechny důležité úseky vývoje města. Jejich zpracování mělo za úkol podpořit orientaci v základních otázkách jednotlivých period brněnské minulosti a následně vyvrcholit v syntetickém zpracování dějin města Brna, shrnutém do několika svazků.

První svazek sborníku *Brno v minulosti a dnes* tedy vyšel v roce 1959. Jednalo se o periodikum větších i menších studií, článků a edic. Jeho posláním se stalo uveřejňovat výsledky historiografického bádání o Brně a rozšiřovat okruh vědeckých pracovníků, kteří se tímto výzkumem zabývají. Otištěné práce ukazovaly a ukazují, jak město žilo a rostlo, jaké místo zaujímal v kontextu střední Evropy a českých zemí, jak se podílelo na jejich hospodářském, společenském, politickém, právním, kulturním i národnostním vývoji. Zároveň je to periodikum s příležitostí pro začínající historiky. Autorkou grafické úpravy obálky sborníku byla Věra Fridrichová. Rozložená obálka znázorňuje Brno ve své minulé a současné (rozumějme v roce 1959) podobě. Uprostřed obálky je umístěn stylizovaný znak v barvách Brna v gotickém štítu. Od roku 2009 vychází sborník v nové grafické úpravě, jejímž autorem je Martin Pecina. V témže roce byl sborník zařazen do *Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik*, vydávaných v České republice. Od roku 2005 vychází pod vedením redakční rady *Brno v minulosti a dnes* řada monografických supplement. Nově v letošním roce přidává řadu s názvem *Fontes brunenses*, ve které Archiv města Brna začíná s vydáváním edic a katalogů. Seznam prací vydávaných Archivem města Brna lze nalézt na webových stránkách www.archiv.brno.cz.

Vraťme se však k vydávání dějin Brna. Úkol, který si výše uvedená komise vytyčila, tedy vydání syntetického zpracování dějin města, byl částečně splněn publikováním dvoudílných *Dějin města Brna* pod redakcí Jaroslava Dřímala a Václava Peši v letech 1969 a 1973. Zamýšlené pokračování v dalších svazcích, avizované

koncem 70. let 20. století, již z mnoha příčin skutečně nebylo. Přesto byly *Dějiny města Brna 1* a *Dějiny města Brna 2* po dlouhá léta jediným uceleným, a proto také hojně využívaným a citovaným zpracováním historie města.

Vedle vydávání sborníku a prací spojených s historií města se městský archiv od počátku do současnosti věnuje také propagaci brněnské historie, a to formou výstav, přednášek, vědeckých setkání a konferencí. Na začátku devadesátých let, konkrétně v roce 1991, slavilo město 900 let od první písemné zmínky o Brně, o dva roky později 750. výročí udělení městských práv. V rámci těchto oslav se na Staré radnici konaly výstavy *My, purkmistr a rada města Brna* a *Brno – město uprostřed Evropy*, které nachystali pracovníci městského archivu. Archiv k výročí uspořádal také několik odborných konferencí, z nichž nejvýznamnější byly *Brno mezi městy střední Evropy* v roce 1993, *Brno před rokem 1943* a *Brno, významné centrum průmyslu a obchodu 1243–1993*. V novém miléniu propagační akce pokračují, v roce 2008 se archiv podílel na spolupořádání výstavy *Vlnařská centra Evropy. Brno–Jihlava. Od počátků do 20. století*, v Letohrádku Mitrovských vystavoval fotografie Josefa Kunzfelda nebo se podílel na spolupořádání konferencí. V roce 2008 to byla konference s názvem *Paměť města*, v roce 2009 seminář *Brno v proměnách staletí*. V témže roce uspořádal archiv k 80. výročí svého založení odbornou konferenci s názvem *Městské archivy a městští archiváři včera, dnes a zítra*.

V novém století byla v odborných kruzích znovu několikrát diskutována otázka vydávání souborných dějin města Brna, které by zahrnovaly škálu nových poznatků a sdružily řadu odborných pracovníků s novými pohledy na brněnskou historii. V centru dění se opět objevuje městský archiv. Ten spolu s Historickým ústavem FF MU jako odborným garantem předkládá v roce 2008 zastupitelstvu města Brna záměr na vydávání tzv. *Velkých dějin města Brna* v sedmi svazcích. Zastupitelstvo města Brna na své schůzi Z5/014, konané dne 15. dubna 2008, schvaluje návrh projektu a následně pak statutární město Brno uzavírá s Masarykovou univerzitou v Brně smlouvu o spolupráci na projektu. Město Brno je v tomto projektu zastoupeno svým odborem, tedy Archivem města Brna, do jehož investiční rozpočtové položky poskytuje na vydání těchto sedmi knih pro období let 2009–2018 finanční dotaci ve výši 15 mil. Kč. Projekt *Velké dějiny města Brna* představuje unikátní řešení dějin vývoje a utváření konkrétní komunity v souvislostech politického, ekonomického, sociálního a kulturního vývoje země a státu. Dosud nikdy nebyly v českých zemích zpracovány

dějiny jednoho z nejdůležitějších měst v takovém rozsahu a promyšlené struktuře. Projekt sám o sobě je multidisciplinární: spojuje historiky, archeology, antropology, politology, geology, botaniky a zoology, etnografy, religionisty, hudební vědce a kunsthistoriky, a je rovněž multiinstitucionální, neboť se na něm podílí většina brněnských kulturních institucí. Zohledňuje především stránku zapojení městského organismu v politicko-geografických souřadnicích střední, a nepochybně celé Evropy. V tomto ohledu jde o jeden z nejambicióznějších projektů, které by měly spoluutvářet nový náhled na dějiny historického města, jehož identita byla budována ve vazbě na sousední prostředí a země. *Velké dějiny města Brna* ve svých sedmi dílech přináší nejen odborníkovi, ale především běžnému čtenáři základní, a přesto velmi přesné poučení o jakémkoli momentu dějin města a měly by být schopny odkázat jej na adekvátní moderně zpracovanou literaturu k příslušnému tématu. Knihy jsou vybaveny bohatou obrazovou přílohou, plány a mapami a svým zpracováním by měly být blízké jak odborné, tak i laické veřejnosti. Každý díl obsahuje poznámkový aparát ve formě vysvětlivek, rejstříky a soupis použitých pramenů a literatury. Struktura jednotlivých svazků byla schválena takto:

1. Geologie, biologie, archeologie městského prostoru (redaktor Rudolf Procházka)
2. Od počátků psaných dějin do 15. století (redaktor Libor Jan)
3. Stavovský stát a habsburský centralismus (redaktoři Bronislav Chocholáč a Tomáš Knoz)
4. Rozmach průmyslu a národní a občanské společnosti (redaktoři Jiří Malík a Lukáš Fasora)
5. Demokracie a diktatury (redaktoři Tomáš Dvořák a Lukáš Fasora)
6. Dějiny později připojených obcí a lidová kultura 19. a 20. století (redaktoři Lukáš Fasora a Václav Štěpánek)
7. Kultura a umělecké památky (redaktor Jiří Kroupa)

V roce 2009 byla vyhlášena veřejná soutěž na grafické ztvárnění *Dějiny Brna*, kterou vyhrál grafik a typograf Martin Pecina.

V roce 2011 vyšel první svazek: *Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku*, v roce 2013 vyšel druhý svazek: *Dějiny Brna 2. Středověké město* a v letošním roce se k vydání chystá kniha: *Dějiny Brna 7. Umělecko-historické památky města. Historické jádro*.

Projekt vydávání *Velkých dějin Brna* pokračuje pod záštitou a s finanční podporou města Brna, a pro další roky Archiv města Brna ve spolupráci s Historickým ústavem FF MU připravuje k vydání: svazek 4. a 6. v roce 2016, svazek 3. v roce 2017 a svazek 5. v roce 2018.

Literatura:

80 let Archivu města Brna. Brno 2009.

Dějiny města Brna 1. Red. Jaroslav Dřímál, Václav Peša, Brno 1969.

Dějiny města Brna 2. Red. Jaroslav Dřímál, Václav Peša, Brno 1973.

Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku. Red. Rudolf Procházka, Brno 2011.

Dějiny Brna 2. Středověké město. Red. Libor Jan, Brno 2013.

Dějiny Brna 7. Umělecko-historické památky města. Historické jádro. Red. Jiří Kroupa, Brno 2015. V tisku.

Dokumentace k projektu *Velké dějiny města Brna*. Uloženo v Archivu města Brna.

Radana Červená vede archivně zpracovatelské oddělení Archivu města Brna.

Nově proražená třída od pomníku Josefa II. směrem k Velkému náměstí. Fotografie Josef Kunzfeld.

Z Pekingů do Jinanu

VÁCLAV KAŠKA

V srpnu 2012 jsme s manželkou, která vystudovala sinologii, odjeli na dva semestry do Číny. První semestr jsme trávili v Pekingu na Univerzitě pošt a telekomunikací a v lednu 2013 jsme se přesunuli na druhý konec Číny, do provinčního centra Yuxi ležícího v provincii Jinan na subtropickém jihu země. Během pobytu v Říši středu jsem psal blog, z něhož zde zveřejňuji vybrané pasáže i fotografie a který je celý k dispozici na adrese: <http://postacizpekinu.blog.cz/archiv>.

Tradiční a nová Čína. Okopávání zeleniny v centru města Yuxi.

Nováčkem v čínské metropoli

Na minutu přesně doplouváme k teleskopické trubici pekingského letiště. Je 21. 8. 2012 čtyři čtyřicet ráno místního pekingského času. Číňané se u pásu se zavazadly tísni nahromadění hned u otvoru, odkud batožiny vyjždějí. Aeorosviťáci to zvládli, dorazil i můj skejt. Na letišti mají taková šikovní pítka pro lidi-ptáčky. U nádoby s vodou nenajdete plastové kelímky, ale papírové sáčky velikosti circa dvou krabiček od zápalek. Abyste se mohli napít, musíte si z dvourozměrného papírového sáčku složit dle jednoduchého návodu krabičku. Chytré. Mám přivést vzorek? Dal by se s tím založit byznys? Možná s tím začnu, jestli nevyjde můj geniální tajný plán dovézet do Číny elektronické cigarety...

Letiště jako každé jiné, úřednictvo ostražité, policie přítomna. Jedeme přívláčkem do centra na metro. První zjištění: při vystupování a nastupování žádné ohledy, tlačit se, nečekat, až se vystoupí. Metro je za babku, 6 korun odkudkoliv kamkoliv, autobusy ještě levnější – něco mezi dvěma a třemi korunami.

Vytáhneme kufry z metra a vydáváme se pěšky na naši univerzitu, kde máme bydlet na kolejích. Raději pěšky, autobusů všude plno, ale kdo by se v tom vyznal. Začíná ranní dopravní špička, kola, tříkolky, auta, busy, nákladáky..., věžáky, betoňáky, široká ulice, pruhy pro kola..., ale oko se nemá čeho chytit, zatím nic oku libého, jen směs šedi a nevkusné barevnosti reklamy. Až později objevím hezky upravené a pečlivě udržované městské parky. Zeleně tady je dost, ale na smog nestačí.

Víkend 8.–9. září. Sleduji smog, a to na stránkách americké ambasády sídlící v Pekingu. Mají tam nějaký měřák a každou hodinu vše obnovují. Zatím jsem vypořoval toto: dle mého záleží množství smogu (od „čistý vzduch“ po „raději nevycházet“) na směru a síle větru.

Když je bezvětří a jižní či jihovýchodní vítr, je situace nejhorší, tj. fakt hnus. Pokud je však vítr severní či severozápadní, popřípadě přešla fronta, je to fajn a můžete si jít ven jezdit na kole nebo skejtu a dát si nanuk. Zatím jsme to měli zhruba třetina hnus, třetina průměr (Ost-ravsko), třetina na nanuk. Teplotně stále kolem třicítky. Díváme se i na televizi. Máme na pokoji kabelovku a cca 50 programů, jeden je v angličtině – CCTV News. Hlavní náplní zpráv je ekonomika. Stále tam říkají, jak je Evropa v háji a jak se Čína musí vyhnout evropským finančním a hospodářským problémům. Na všech stanicích dávají hodně reklam. V řadě reklam vystupují bílé tváře. Někdy mají čínští rodiče děťátko, které má rysy bílé tváře, resp. je to běloch. Asi na deseti stanicích běží historické seriály, najmě válečné, které mají tyto ustálené figury: zlí Japonci, zlí kuomingtanci, hodní rudí. Vedle seriálů se zlými Japonci existuje také řada telenovel ze současnosti, které bývají romantické. Dále můžete na mnoha kanálech sledovat různé show typu *Možná přijde i kouzelník* nebo *Einkesselbuntes*, hodně american style. Na řadě programů často běží zprávy. Pak se taky hodně vaří. Zajímavé jsou programy, kde umělci z měst přijedou do továrny, na staveniště nebo na venkov. Postaví se pódium, dělníci, stavaři či rolníci mají volno, obléknu si stejnokroje (část má třeba zelené, část modré, část žluté) a sledují, jak na jejich pracovišti známí baviči z Pekingu dělají vtípky a zpívají nějaké hity. Jsou to takové zájezdy pop umělců do regionů. Filmy nikde příliš

nedávají, převažují programy vlastní výroby, studiovky. Zatím jsme si oblíbili jeden kreslený seriál, který vysílají na CCTV 14 (pro děti). Jmenuje se to *Skunk fu*. Moc hezky uděláno. Jsou tam zlé ninja monkeys a pak různá zvířátka, která více či méně umí bojová umění. Hlavní je skunk, pak tam je prase a jeho kámoš zajíc. Panda je mistr kung fu. Liška a pávice jsou elegantní kung fu dívky atd. Má to fakt šťávu.

Setkání s rodákem

Jarmila 7. prosince potkala prvního opravdového Pekiňana, který se v Pekingu narodil, prožil tady dětství a něco pamatuje, třebaže mu ještě není čtyřicet. Vyrůstal u Tiananmenu a vzpomínal, jak se v zimě brodili po kolena sněhem a jak za druhým okruhem končilo město a dál už byl jenom venkov, periferie. Dneska za druhým okruhem bydlíme my, je tady nejméně deset univerzitních kampusů a připadáme si jako v centru – Peking se rozrůstá k šestému okruhu. Ten Pekiňan učí na základce a svou dcerku vzal nedávno, o podzimních prázdninách, na výlet do Singapuru. Singapur je čínským velkým vzorem dokonale fungující společnosti čistoty, pořádanosti, efektivity a blahobytu. Včera ovšem vysílali ve zprávách, že tam dole na jihu zatkli několik čínských řidičů tamějšího MHD, kteří nahlas nesouhlasili se svými mzdami, o třetinu nižšími, než jsou mzdy malajských řidičů.

Smog v jedné z nových pekingských čtvrtí.

Běžná pekingská ulice za druhým okruhem.

Žijeme v Jinanu

Přijedete-li do Yuxi autobusem z Kunmingu, není to zprvu příliš hezká podívaná. Místní autobusák je takový prašný plácek obestavený smutnými budkami a bytovkami napadenými houbou. Náš minibus obklopilo několik obchodníků, kteří ihned začali ze zavazadlových prostorů vytahovat ony černé zásilky z Kunmingu. Byli jsme značně překvapeni, že mezi nimi bylo několik Ujgurů. Jejich domovinou je severozápadní chladně polopouštní Čína a přitahují je i velká města. (...) Jakmile jsme u hlavní, jižní brány kampusu vystoupili z taxíku, ucítili jsme nějakou libou vůni. Byl to tabák. Kampus je totiž v těsném sousedství jednoho z provozů místního průmyslového gigantu, velké továrny na cigarety, patřící firmě Hongta Group, jež náleží koncernu China Tobacco. Tabačka, zdá se, je alfou a omegou místní výrobní sféry. Trochu to připomíná někdejší Baťův Zlín. Firma Hongta je zde hodně vidět: vlastní domy, obchody, autodílny, spravuje

snad i jednu školu, udržuje oku libé veřejné parky, pro papaláše vybudovala golfové hřiště a jinde zase hotelový rezort s přepychovým bazénem; a možná, i díky dobrým příjmům zaměstnanců Hongty, jsou hlavní ulice v Yuxi plné obchodů a barů. Fabrika vznikla v 50. letech a vyráběla, jak jsme se dověděli v jejím muzeu u Červené pagody, desítky značek cigaret z místního tabáku, pěstovaného ve vysokých nadmořských výškách. Tabačka patřila a patří ke klíčovým čínským výrobcům cigaret s pagodou na přebalu, které kouřil i Předseda Mao. Pokud nechcete kupovat čínské výrobky i proto, že se obáváte zneužívání dětské práce, Hongta cigarety či tabák by vám nemusely vadit. Každý den potkáváme na ulici desítky továrních dělníků oblečených do šedavých uniforem. Jsou zaručně dospělí a vypadají docela spokojeně. Do práce jezdí většinou na skútrech a o přestávkách se trousí po ulici, kupují u stánkařů (sub)tropické ovoce (třtinu, mandarinky, banány, nám neznámé, ale dobře chutnající plody...) či nejrůznější smažené a vařené svačinky. Starší dělníci si chodí ven zapálit. Častokrát ovšem nekouří cigarety,

Ulice starého centra Yuxi, kam se chodí nakupovat i za zábavou.

ale tabákový kouř inhalují z místních tradičních dýmek, které vypadají jako užší půlmetrová okapová roura s takovým malým špačičkem dole, kde se celé orákulum zapaluje. Mužové si dřepnou, rouru opřou o zem a jejím horním koncem mohutně vdechují dým. Dá se to koupit na tržišti, takže pokud by byl zájem, můžeme jich pár dovézt. Zjišťujeme, že tabačka Hongta není jenom ona provozovna u naší jižní brány, haly a kanceláře obklopují celé východní předměstí Yuxi a stovky stohů tabákových listů se suší v kopcích kousek za městem. Jsme rádi, že zde máme vonící a jen slaboučce ve dne hučící továrnu na cigára – ocelárna či chemička by byly nesrovnatelně horší.

Óda na Yuxi

Také Yuxi sní svůj sen o růstu a rozvoji. Dokonce prý bylo před několika lety vyhlášeno městem, kde se nejlépe uplatňuje promyšlený urbanismus a nevládnou zde developéři jako v jiných čínských městech. Yuxi přitahuje lidi z okolních horských městeček a vesnic, kteří své tmavé nehygienické domky chtějí vyměnit za slunné byty v nových věžácích s tekoucí vodou a kabelovkou a kteří touží po místních bulvárech a supermarketech plných zboží vonícího Západem. Toto okouzlení, jež jsem poznal na vlastní kůži, přestěhovav se z Orlických hor do Brna, přináší do Yuxi stavební růst, který se z udržitelných rozměrů přesunuje k pólu „tady je developerovo“. Na okrajích města se dostavují, respektive začínají stavět vysoké mrakodrapy kunmingského či pekingského stříhu; na své si přijdou také místní majetníci, pro něž už jsou připraveny uzavřené rezidence s řadovými domky á la americká předměstí či pražské satelity; na kopcích za městem vyrůstá celá nová čtvrť. Bagry jsou již na obzoru.

Jak už jsem psal, Jinan je etnicky přepestrá provincie. V Yuxi to je patrné na první pohled. Už z toho, jak se zejména starší paní oblékají. Odlišují je, možná podle jednotlivých etnik, pestrobarevné šátky a čepečky na hlavě. Rády nosí nůše nebo takové ty klasické velké slamáky proti slunci. Někteří vypadají skoro jako praví indiáni z kovbojek, jiní zase směřují někam na jih do Kočincíny, jsou menší a tmavší pleti než Hanové na severu. Narazíte zde i na lidi, kteří jsou spíše podobní Indům, na jedince přirozeně kudrnaté, nebo dokonce hodně snědé. Jen ty tmavé vlasy a hnědé oči mají společné. Když k tomu přidáte ještě ošátkované Ujgurky a očepečované Ujgury, je to tu pěkný babylonek.

Možná to způsobuje vysoká nadmořská výška spolu s nízkou zeměpisnou šířkou, ale lidé jsou zde pomalejší

než v Pekingu. Školní dítko chodí sama ze školy, a to poměrně brzy (ve čtyři), večer se promenují v ulicích nebo se poflakují v místním zábavném parku, kde u kolotočů, herních automatů či na kolečkových bruslích marní svůj čas. Nevypadá to, že by je rodiče opečovávali, hlídali a tlačili k desítkám kroužků a k budování kariéry od tří let. To, jaké parádičky, piruetky a skoky umí na bruslích, napovídá spíše tomu, že volný čas tráví bez dozoru vychovatelů a učitelů angličtiny. Dokonce i děti předškolního věku si tady v parcích poskakují (někdy s pejsky) samy, někdy klidně až do noci, a pokud si poskakují s babičkou, ta si na obrubníku něco štrykuje, suší kukuřici nebo s někým klábosí. Když hupskající děcko brkne a spadne do záhonku, tak dostane přes prsty, ani moc neřve a hraje si dál. Mimina jsou maminkami nošena na zádech ve speciálních a krásně vyšívaných úvazech. Někdy tam jsou tak zapadlá a zabalená, že z nich nevyčuhuje ani hlavička. Kočárky se zde takřka nepoužívají. Viděli jsme tři maminky,

Tržnice v Yuxi, zde s oblíbenými vajíčky všeho druhu a úprav.

kteří si pořídily takové západácké kočárky golfáky, ale své dětičky měly, jak velí tradice, na zádech. Zde si můžete pořídít, minimálně pokud jste z tzv. menšiny, více než jedno dítě, nejlépe asi tak dvě, protože tak se celá rodina i s králíčkem v klícce vejde na jednu motorku. Děti je zde tedy hodně a nebývají to malí císařové. Skútry jsou tady jeden z celoročně nejoblíbenějších dopravních prostředků, kola vzhledem ke kopcovitosti poněkud ustupují a auta tady, zatím, nijak nedominují. Když už auto, tak správně jižansky otlučené, menší, podobné fiátku, nebo starší vytuněný model, či rovnou koníka; limuzíny vidíte zřídka.

Zdejší předškolní děti nejmíň ze všech skrývají své překvapení a nadšení, někdy až extatické, když nás uvidí. Přijdou k nám třeba na půl metru a dlouho si nás přímým pohledem prohlíží, nejprve jednoho a pak druhého,

potom běží za rodiči či kamarády, něco si s nimi šeptají a poté zase třeba zpátky k nám. Jiní zase vykřikují wow, cizinci, cizinci, cizinci, cizinci, ti starší zase zkouší mluvit anglicky a pochichtávají se. Řada dospěláků na nás volá chelou (hello). Ale probíhá to všechno v milé a úsměvné atmosféře, takže zatím nás to nijak neničí, s úsměvem odpovídáme, a jsme tedy za Američany.

Jsme exotickými exponáty a zčásti si za to můžeme sami, když se jistě podivně a s ještě podivnějším přízvukem zajímáme živě o banality. Jezdí tady například takoví starší pánové, buší dvěma kovovými tyčkami o sebe a prodávají něco přikrytého v ošatce na nosiči kola. Nedalo nám to – mysleli jsme si, že by to mohla být nějaká zázračná bylina či afrodiziakum – a jednoho dědáčka jsme oslovili. Onu konverzaci si můžete představit zhruba takto: *My: Doblý den, plomiňtě, čo to jé? Dědáček: Turecký med. My: Čožé, čo to jo jée? Dědáček (nechápvavě): TURECKÝ M-E-D! My (chápvavě): Ahá, Túúleki jed. Dědáček (nechápvavě): Dívejte, já vám to napíšu (vezme prst své pravé ruky a na levou kreslí imaginární znaky). My: Ahá, a to se jí? Dědáček zaraženě píše znovu tři znaky tureckého medu a zároveň přivolává na pomoc okolo se srocující paní z obchodu, které mají tužku a papír. Píší znaky na papír. My: Á, hmm, A kak se to používá? Dědáček a různé paní (předvádějí dávaní soust do úst): To se přece jí! My: Aháá, to je pilulka, to jsou léci!! Dědáček a různé paní: Ne, to se jí a někdy to pomáhá na vykašlávání. My: Ťo se pšídáváá pši vašení do idla? Můžeme se na to podívat? Dědáček (ztrácí trpělivost): Ne, to se jenom jí. Já vám teda dám ochutnat. My (trochu zaraženě): Né, né, mi še se enom tlochu na to podíváme. Dědáček (odkrývá plátýnko, pod ním je běžová tuhá hmota, vezme jednu kovovou tyčku a pomocí ní uždíbne dva tři kousky): Tak ochutnejte. Jedna z různých paní (využívá vychytrale zadarmo nabízeného pamlsku a demonstrativně si dává jeden kousek do pusy): Dívejte, takhle se to jí a je to dobré a pak můžete i lépe vykašlávat. My (váhavě přistupujeme, zíráme a pak si každý berem kousek hmoty): Ahá, to je doblé. Děkujeme, čolík to stojí? Dědáček: Pět yuanů za odměrku. Různé paní: Kupte si. My: Děkujeme, mi se enóm dívalí, tak na shledanou. Dědáček (se shovívavým úsměvem): Nazdar! Různé paní (s úsměvy): Na shledanou!*

Václav Kaška je historik a bohemista, vyučuje na Gymnáziu Hády v Brně.

ROZHOVOR

Je to normální podnik v centru, nic zvláštního...

ROZHOVOR SE ŠTĚPÁNEM HÁJKEM O DESERTU

Štěpán Hájek (*1960) je farářem Českobratrské církve evangelické v Brně-Husovicích. V 80. letech minulého století působil v undergroundové kapele Líd & Velík, v 90. letech stál u zrodu divadelního festivalu v Horních Dubenkách. V současné době pořádá festival Husovický dvorek a pravidelné bohoslužby v brněnské hospodě Desert. Knižně vydal několik sbírek svých kázání a rozhovory se Svátou Karáskem a Milošem Rejchrtem.

Jak a kdy jste přišel na „ideu Desertu“? Byla to myšlenka, v níž jste měl od začátku jasno, nebo se postupně vyvíjela do dnešní podoby?

Původně jsem začínal u nás v husovickém sboru Českobratrské církve evangelické s „bigbítovými bohoslužbami“ či „bohoslužbami v jiném rytmu“, což byly bohoslužby, kde místo společného zpěvu vystupovaly různé kapely. Toto období vyvrcholilo dvouseťhlavou akcí *Na Musilce* (hrál tehdy Sváta Karásek). Pak se stalo, že Desert změnil provozovatele a jeden kamarád tam začínal pracovat jako produkční. Ten mi nabídl, zda bych „bigbítové bohoslužby“ nechtěl přenést do Desertu. To mě nadchlo, já vlastně po celou svou farářskou dráhu nějak zkouším oslovovat i necírkevní veřejnost a tady se mi otevřela skvělá možnost. Když jsem přemýšlel, jak by mohly bohoslužby v Desertu vypadat, vytvořil jsem úplně nový formát. Struktura večera sice plus minus kopíruje liturgii evangelických bohoslužeb (pozdrav, vstupní slovo, modlitba, čtení z bible, kázání, oznámení, poslání), ale obsahově kombinuje bohoslužebné prvky s dalšími – nejen s hudebním vystoupením, ale i s přítomností hosta, který čte z bible i další texty dle vlastního výběru a s kterým hlavně vedu rozhovor. Bohoslužby tak mají vedle kázání Slova Božího, které je pro nás protestanty nezastupitelné, i další vrcholy ve vystoupení kapely a v osobnosti hosta, je to zároveň i trochu koncert, i trochu talk show, i trochu literární večer. Takhle jsem si to vymyslel, v září 2006 začal a dodnes nepřestal.

Kolik hostů jste v Desertu měl? Na koho se zaměřujete? Na osobnosti z Brna a okolí, nebo i odjinud? Měl jste i nějaké hosty ze zahraničí?

Podle webové stránky <http://stepanhajek.mysteria.cz/desert.htm>, kde je archiv, to bylo k dnešnímu dni (říjen 2015) sedmdesát devět hostů. Třikrát jsem udělal tzv. *Bohoslužbu Desert Speciál*, vlastně takový festiválek, kde hrály vždy tři kapely a nebyl tam host, o přestávkách mezi kapelami jsem měl modlitbu, četl z bible a kázal. Hosty jsem si vybíral zpočátku mezi přáteli kumštýři, byli to hlavně divadelníci a literáti, později jsem záběr rozšířil i do jiných oblastí. Většina hostů byla z Brna, někteří

z Prahy. Ze zahraničí jsem hosta neměl, když nepočítám psychologa Poláka, který je Slovák, ale žije už léta v Brně. Tři hosté dnes již bohužel nejsou naživu – Jan Balabán, Bořivoj Srba a Zbyněk Hejda.

Na první pohled zaujme spojení slova a hudby. Vybíráte hosty a hudbu tak, aby byli sladění? Nebo spíše spoléháte na improvizaci, na to, že to nakonec klapne?

Moc to neřeším. Celý večer je koncipován tak, že vznikají nečekané kombinace. To ostatně asi publikum i přitahuje. Mě taky. Jsem vždycky zvědav, jak ta která konstelace vyzní, jak ovlivní zážitek z večera. Při výběru přihlížím v podstatě jen k věku hostů – osmdesátiletému člověku nechci ubližovat velkým kraválem.

Jak je to s rozhovory? Promýšlíte je většinou s hosty dopředu?

S hosty vůbec. Sám se samozřejmě na rozhovory připravuji, ale hosté absolutně nevědí, na co se budu ptát. Myslím, že je to pak na výsledku znát. Hosté většinou nemluví naučeně, ale autenticky, vymýšlejí odpovědi na místě. S výjimkou Miloše Štědrone, ten mě totálně vypek – položil jsem mu první otázku, on se nadechl a už mě nepustil ke slovu až do konce.

Váš program je zvláštní formou bohoslužby. Je v tom nějaký vzor, snad ještě z dob disentu?

Vzor ne, ale když o tom teď přemýšlím, vzpomněl jsem si, že jsme v roce 1987 v Třebíči udělali s „máničkama“, jak se tehdy říkalo, něco podobného. V rámci bohoslužeb na Bílou sobotu několik lidí recitovalo verše ze *Znamení moci* Jana Zahradníčka. Recitovat v kostele zakázaného básníka bylo tehdy riskantní, ale prošlo to, průšvih z toho nebyl. Zkoušel jsem všelijaké formy, ale *Bohoslužba Desert* je určitě naprostá novinka.

Liturgicky jsou dané dvě části: četba Písma (podle výběru hosta) a vaše kázání. Jsou tato kázání jiná, než bývají ta kostelní, a pokud ano, v čem a proč? Chápete tyto bohoslužby jako misií svého druhu?

Ještě nesmíme zapomenout na modlitbu, ta je také vždy. Používám dost často staré modlitby významných historických postav, což celému večeru dává ještě další rozměr. Ale někdy mám naopak záměrně modlitbu vlastní.

Pokud jde o kázání, ze začátku jsem připravoval speciální, psaná přímo pro Desert, ale během let jsem ochabl a upravuji si kázání již dříve použitá. Kázání v Desertu musejí být stručnější a jednodušší než v kostele, taky

„zásadnější“, a hlavně – je nutné a žádoucí, aby se obracela k necírkevním posluchačům. Tam přijdou i lidi, kteří slyší kázání poprvé v životě. *Bohoslužby Desert* nechápu prvoplánově jako misijní akci. Nedělám tam absolutně žádnou propagaci husovickému sboru ani ČCE. Je to spíš pokus zvěstovat evangelium současnému člověku, který se z nějakých důvodů ostýchá vkročit do církevních budov.

Jací lidé chodí do Desertu na vaše bohoslužby? Jsou to většinou studenti, předpokládám... Dělal jste si někdy nějaký průzkum? Máte tam nějaké „tvrdé jádro“, takřikajíc štamgasty...? Těžko říct, průzkum jsem si nedělal. Jsou to hlavně studenti a absolventi. Taký pár lidí ve věku kolem padesátky. Jeden čas chodila i partička důchodců. Asi tak třetina lidí chodí opakovaně, ale i mezi těmito „štamgasty“ je pohyb, během let se to celkem proměnilo. Další skupinu tvoří ti, kteří přijdou adresně na hosta nebo na kapelu, pár lidí tam přijde ze zvědavosti (přečtou si třeba tenhle rozhovor), pár lidí se tam ocitne náhodně – přijdou na pivo a vidí, že se tam něco děje. Celkově je to velice pestré a proměnlivé, ale za podstatné pokládám, že se nemění příjemná a vstřícná atmosféra, což vždy kvitují jak hosté, tak hlavně muzikanti, neboť co si budeme povídat, zvu

především účinkující menšinových žánrů, z nichž mnozí na zaplněný sál pozorných posluchačů nejsou vůbec zvyklí. Mám radost, že lidi chodí, je pořád plno.

Vzpomínáte si na nějaký večer v Desertu, který byl naprosto výjimečný, takže vás samotného překvapil?

Každý večer byl svým způsobem výjimečný, proto taky asi zájem nepřestává. Ale že by mě něco vysloveně překvapilo... Dvakrát se stalo, že nedorazil pozvaný host. Řešil jsem to zaskoky z publika, prostě jsem vytáhl absolutně nepřipraveného člověka na pódium. A šlo to velmi dobře, večer se krásně vydařil.

Měl jste někdy potřebu pořady v Desertu nějak institucionalizovat, myslím vzhledem ke kulturním aktivitám ve městě, tj. usilovat o dotace a podobně?

Desert má své plakáty a svou propagaci, já bohoslužby propaguji na webu a na Facebooku. Jinou potřebu nemám. Organizačně mi Desert vychází velice vstřícně, účinkující jsou skromní, já vlastně dotace nepotřebuji. Samozřejmě, kdybych měl kapelám platit odpovídající peníze, bez dotací by to dělat nešlo. Naštěstí berou muzikanti bohoslužby jako dobročinné hraní, a ne jako kšeft.

Co rozumíte pod pojmem „genius loci“? Je to pro vás Desert? Nebo celé město Brno?

Myslím, že Desert žádného *genia loci* nemá, alespoň já ho tam necítím. Je to normální podnik v centru, nic zvláštního. Ale je možné, že něco takového tu právě vzniká, přinejmenším pro některé lidi. Dokonce nemůžeme vyloučit, že my dva se tímto rozhovorem na jeho vzniku podílíme. Nevíme, to ukáže teprve budoucnost.

Pokud jde o Brno, taký moc nevím, jsem Brňák na baterky. A že by ke mně některá místa nějak výrazně promlouvala, to říci nemohu. Samozřejmě, někdy si člověk termínem *genius loci* vypomůže, nedávno jsem tak učinil v souvislosti s divadlem Reduta. Brno jako celé město bezpochyby nějakého *genia loci* má, otázka je, v čem to vlastně spočívá. Brno není magické. Zpívat „My žijeme v Brně, to je tam, kde se jednou zjeví Duch sám“ by znělo naprosto absurdně a komicky. Musí to být v něčem jiném, nevím přesně v čem. Jen zkusmo odhaduji, že by to nějak mohlo souviset se světlem (Brno je úžasně slunné jak ve městě, tak v lesích okolo), možná s humorem (divadlo, hudba, politika), a zcela určitě s vínem (poezie). Moje žena vždycky říká, že brněnský *genius loci* spočívá ve dvojím: v burčáku a v rozjezdech.

Za rozhovor poděkoval Jiří Hanuš.

K DALŠÍMU STUDIU

BRÜNN.
Bahnhofsplatz – Central-Bahnhof.

Brněnské nádraží na dobové pohlednici.

Urbánní dějiny

PATRICK BOUCHERON

Považujeme-li urbánní dějiny za novou disciplínu, pak se zdá paradoxní, když je pozornost, jakou věnují historici městům, tak stará. Městům, to znamená jejich materiálním podobám, ale také zvláštnostem jejich sociální organizace a způsobům jejich vlády. Aniž bychom šli až k městským kronikám z konce středověku, lze tuto tradici vztáhnout až k počátkům erudice 17. a 18. století, čerpající své kořeny ve dvou odlišných oblastech. Tu první představují církevní dějiny, které často soustřeďují svou pozornost na město, pokud mají za svůj studijní rámec diecézi (to jest centrum diecéze, jež je sídlem biskupa a jeho katedrály). Tu druhou představují municipální dějiny (ona *storia patria* Italů), poskytující urbánním vládám prostředky, jak vytvořit tradici paměti schopné podporovat jejich ideál politické autonomie.

Ještě dnes jsou historikové starších dob často poplatní (byť by třeba šlo jen o diskretní tlak vykonávaný způsobem, jakým jsou tříděny archivní fondy) erudovaným materiálům, jež nashromáždily obě dvě tradice, církevní a municipální: narativní prameny, archivní kusy, archeologické pozůstatky vytváří disponibilní horizont poskládané minulosti. Ostatně takové dějiny měst poplatné městské historii znají několik současných opakování: v třicátých letech minulého století Georges Espinas (vedl v revue *Annales* rubriku „Urbánní dějiny“) si ze srdce přál evropské dějiny urbánní civilizace, schopné posílit pocit náležitosti ke společné a pacifikované Evropě. Tento municipální obzor dějin živí dnes spíše místní, dokonce partikularistickou ambici – na příklad v případě Španělska, kdy jsou favorizovány, ne-li dokonce vynucovány bádání a edice z urbánní historie financováním, jež poskytují územní orgány nebo lokální banky.

Ještě je zapotřebí rozlišovat z hlediska národních historiografických tradic, jež zase závisí na místě, jaké zaujímal urbánní fenomén ve vytváření státu a tím také v utváření paměti. Abychom se o tom přesvědčili, stačí porovnat

dva protichůdné případy, Itálii a Francii. Dějiny Itálie jsou při nejmenším od 12. století z největší části dějinami jejích měst. Nejde jen o míru urbanizace: kolem měst se organizují teritoria, posilují pravomoci, hierarchizují sociální sítě. Historiografii lze tedy logicky kvalifikovat jako urbanocentrickou – ovšem totéž lze říci o Flandrech nebo o jižním Německu. Carlo Cattaneo tím, že definoval „město jako ideální princip italské historie“ – je to titul jedné z jeho slavných knih vydaných 1858 –, udal tón dlouhé historiografické tradici, jíž se lze dnes obtížně zbavit. Rovněž politická historiografie italských států (komunální, knížecí, teritoriální státy předcházející *Risorgimento*) je skandována vlnami přílivu a odlivu, jež jednou popírají a jednou znovu opravňují tuto bytostnou danost role měst v dějinách.

Francouzský případ – k němuž lze přiblížit iberské dějiny a s mnohými nuancemi anglické – se jeví jako hodně odlišný. Role státu ve vytváření národního příběhu je v něm jen dočasně zjemňována několika nápory urbanocentristické horečky. Třeba tou, kterou vyjádřil Augustin Thierry, jenž spatřoval ve středověké komuně hrob starých poddanství a kolébku veřejných svobod a přispěl k vymýšlení mýtu – který se dlouho houževnatě držel – bytostně „buržoazního“ města, jež bylo proto strukturálně cizí v sociálním systému, který ho obklopoval (feudálním, potom královským). Tyto slavné dějiny o urbánním přispění k všeobecné emancipaci dosahovaly daleko: vedly až k zásadnímu dílu belgického historika Henri Pirenna (*Les Villes du Moyen Âge. Essai d'histoire économique et sociale*, Bruxelles 1927), a proměnily ze „zaprášené nohy“ – onoho pána velkých vzdáleností, jakým je velkoobchodník – samotářského hrdinu dějin měst. Historikové se marně snažili znovu úplně promyslet sociální analýzu městského patriciátu (přičemž neustále zdůrazňovali stále více jeho feudální složku), spojnice mezi městskými svobodami a odvahou buržoazie byla

načrtnuta. Ještě u Fernanda Braudela najdeme obdobné hodnotové soudy, jež činí z města, chápaného o sobě a pro sebe, autonomního aktéra dějin. Tak v *Civilisation matérielle, économie et kapitalisme, XVe– XVIIIe siècle* (1979) čteme: „město představuje Césarův zlom, osud světa“ (sv. 1, s. 421).

Jako autonomní disciplína se urbánní historie vytvořila právě tím, že se rozhodně obrátila zády k této dlouhé a mocné historiografické tradici, jež periodicky vyvolávala obnovený zájem u širokého publika (pomysleme například na úspěch knihy Lewise Mumforda *La cité à travers l'histoire*, která vyšla 1961 a do francouzštiny byla přeložena 1964). Jestliže nikdy neuspěla – nebo se nikdy nepokusila? – ve snaze získat vlastní akademickou identitu, je dnes její viditelnost zajištěna určitými asociacemi (*European Association for Urban History*, založeno 1989,

probouzí k životu různé národní emanace, jako *Société française d'histoire urbaine* od roku 1998) a četnými časopisy (*Urban history*, založeno 1974, *Histoire urbaine*, 2000...). Všechny se snaží o interdisciplinaritu se znalostmi a praktikami dávno ustanovenými (jako jsou urbánní geografie a dějiny architektury a urbanismu), nebo i s novějšími (urbánní sociologie, úprava prostředí). Snaží se o to nepochybně dvojznačně, protože dnes, v bujení diskurzů společenských věd o tom, co je urbánní, se jeví velmi nesnadné obhajovat specificky historický postup. To platí obzvláště o současných dějinách měst, jež jsou podrobeny tvrdé konkurenci ze strany sociologů a urbanistů. Přesto se snaží obhajovat specifčnost svého postupu (dějiny urbánních politik a sociálních přivlastňování si města) nebo svých polí (dějiny poválečné rekonstrukce, bytů a velkých celků...).

Tzv. královské kaple na Dominikánském náměstí před svým stržením v roce 1908. Foto Josef Kunzfeld.

Tato institucionální nejistota pochází nepochybně z nesnáze, jakou pocítují specialisté urbánních dějin, mají-li se shodnout na stabilní definici svého předmětu. Marcel Roncaylo napsal, že „pod pojmem město se hromadí suma historických zkušeností víc, než aby se profiloval důsledný koncept“ (*La ville et ses territoires*, 1990, s. 28). Jestliže se všichni shodnou na zahrnutí kritérií hustoty obyvatel a rozmanitosti aktivit do historické definice toho, co je urbánní předmět, historikové ho globálně odmítají redukovat na morfologická nebo demografická kritéria. Ve francouzském případě nelze podceňovat rozhodující vliv knihy Jeana-Clauda Perrota *Genèse d'une ville moderne. Caen au XVIIIe siècle* (1975), jež navrhuje pojímat město jako jednu ze sociálních forem, což úhrnem vzato sráží urbánní dějiny na sociální historii, která tehdy v historiografii dominovala.

Perrotovi šlo o to, aby dál rozvíjel intuice Luciena Febvra o prostorové konzistenci urbánních společností: urbánní půda, daleka toho být neutrální plochou, do níž by se vpisovaly mocenské konfigurace a kterou by zaujímaly již konstituované sociální skupiny, je dynamickým teritoriem – nebo spíše nakupením teritorialit. Na druhou stranu urbánní půda, protkaná sociálními zvyklostmi a praktikami prostoru, které poskytují místům jejich smysl, zase zpětně utváří konfiguraci skupin, které ji okupují, zasahují do ní a transformují ji. Vidíme to: urbánní dějiny byly velmi logicky zasazeny obecným vývojem sociálních dějin, zejména když šlo o nové zvážení toho, jakou pozornost má historik věnovat strategiím a kulturním praktikám aktérů, jež produkují sociální identitu, a stejně tak znalostem, kompetencím a racionalitám, jež uplatňovali různí uživatelé města. Šlo o mnoho nových přístupů, jež mohly podnítit tvorbu neznámých předmětů (studium urbánních mobilit, biografí budov...) nebo obnovit stará studijní pole (politiky městské správy, strukturování obchodu s nemovitostmi...).

Pravdou zůstává, že urbánní historie, spojující svůj osud se sociální historií – zejména ve Francii –, aby lépe odolávala lákání sirén dějin umění, posuzovaných jako příliš formalistické, nenaplnila zcela svůj *spatial turn*. O to se snažil zejména Bernard Lepetit, když přitahoval pozornost historiků k důležitosti stop ve městech,

k formám, jež přežily své funkce a čekaly na nové určení. Město je totiž kladením do současnosti rozptýlených fragmentů, jež zanechaly rozmanité časy. Dnes studium urbánních sítí, nové kartografické přístupy k parcelám nebo aplikace metod SIG (systémy geografických informací) zejména na staré katastry poskytují originální a často nečekané výsledky.

Pro stará období úžasný rozvoj urbánní archeologie (a zejména archeologie hliněných staveb) poskytuje dnes jiný obraz urbánních skutečností jak z hlediska struktury prostorů, tak z hlediska jejich materiálnosti – vede například k individualizaci „druhého středověku“ měst, sahajícího od 12. do 16. století. Práce historiků klasické antiky spočívá často v pokusu dát do souladu obec filozofů, obec archeologů a obec epigrafiků. Úsilí historiků medievistů a novověkářů – ale možná zanedlouho rovněž historiků současnosti – bude brzy s rozvojem průmyslové archeologie, spojené s mutacemi paměti postmoderního města, spočívat ve snaze rovněž lépe integrovat do jejich úvah město archeologů.

Literatura:

- Backouche, I. (ed.): *L'histoire Urban en France (Moyen Âge – XXe siècle). Guide bibliographique 1965–1995*. L'Harmattan, Paris 1995.
- Fourcaut, A.: „L'histoire urbaine de la France contemporaine: état des lieux“. *Histoire urbaine*, 8/ 2003, s. 171–185.
- Hervé, J.-C. – Biget, J.-L. (eds.): *Panoramas urbains. Situation de l'histoire des villes*. ENS éd., Fontenay-aux-Roses 1995.
- Ingold, A.: „Francia e Italia: panorama di storia urbana“. *Storia urbana*, 82–83/1998, s. 151–176.
- Lepetit, B. – Pumain D. (eds.): *Temporalités urbaines*. Antropos, Paris 1993.
- Paquot, T.: *Homo Urbanu*. Le Félin, Paris 1990.
- Rodger, R. (ed.): *European Urban History. Prospekt and Retrospect*. Leicester 1993.
- Z francouzského originálu *Historiographies. Concepts et débats*, I (sous la direction de C. Delacroix, F. Dosse, P. Garcia, N. Offensstadt), Gallimard 2010, přeložil Petr Horák.

Patrick Boucheron je profesorem historie na Collège de France. Zabývá se zejména dějinami středověku a renesance.

Geografie a historie

PATRICK GARCIA

Myšlenka, že se dějiny a zeměpis doplňují, je raná. Geografie je od 17. století považována za „oko historie“. Tato asociace má především pedagogickou hodnotu. Protože je geografie bytostně popisná, umožňuje vytyčit rámec, v němž se odvíjí chronologie, a obojí pak objasňují staré texty, které tvoří podstatu výuky humanitních oborů. Etapy a modalities této asociace jsou tedy úzce spojeny s vývojem školské instituce a s cíli, které jsou jí určeny.

Výuka dvojice dějiny–zeměpis, zavedená za konzulátu a tehdy jasně s převahou výuky historie, se postupně prosazovala, nikoli ovšem lineárně, ale podle toho, jak se upřesňovaly její národní cíle. Nastolovala se dělba rolí mezi dějepisem, pověřeným ukazovat časovou solidárnost generací vytvářejících národ a zakládajících „postupnou legitimitu“ (E. Lavisse) politických režimů, a zeměpisem, který tomu měl dodat tělo, kultivovat pocit, že Francie je osobou, která „tu stále je“. Legitimita a nezbytnost společné výuky dějepisu a zeměpisu se prosazují proto, aby se vytvořila a upevnila národní idea překonávající politické rozpory, bez ohledu na didaktické nejistoty spojené jak s vypracováním schématu školského předávání, tak se slabostí nebo v případě zeměpisu téměř s absencí stabilního univerzitního autoritativního odkazu pro školské programy vypracováváné za restaurace a druhého císařství. Tento postup vyvrcholil po válce roku 1870, když byla porážka přičtena slabosti národního citu a neznalosti zeměpisu. Zpráva, kterou po roce 1871 předložili Auguste Himly a Ernest Levasseur, hlásala systematickou výuku zeměpisu. Programy a instrukce z roku 1890, které pro výuku dějepisu připravil Ernest Lavisse a pro výuku zeměpisu Rébus Jalliffier, se zabývají rovnoměrně a podle stejného modelu (nikoliv se stejným počtem vyučovacích hodin) oběma disciplínami, i když úvod k části věnované zeměpisu upřesňuje, že zeměpis „přispívá [jako dějepis...], byť ne na stejné úrovni, k vývoji různých schopností žáka“.

Toto velké zaměření k občanství nezůstalo bez důsledků k postavení dějepisu ani zeměpisu jako institucionálních oborů, a to počínaje rokem 1880. Zeměpisci těžili ze školské poptávky, která násobí odbytiště a ospravedlňuje vytváření univerzitních kateder zeměpisu. Disciplinární autonomizace vůči historii se podstatně upevňuje vůlí připoutat geografii spíše k přírodním než společenským vědám tím, že se přikládala větší hodnota fyzikálnímu zeměpisu. Ze strany historiků vedla účast geografie v konkurzech – pro agregaci¹ od roku 1830 – ke zvláště důvěrnému vztahu s tímto oborem a učinila z něho zdroj. Sňatek z rozumu, který spojil geografii s historií, však přesto nebyl prost vzájemných nepochopení a kolísání. Právě historii těchto vztahů se budeme nyní věnovat.

Geografie: zdroj pro historiky

Obraz Francie (Tableau de la France) od Julese Micheleta je pravidelně považován za zakladatelský text hledání útočiště v geografii. Ta mu slouží k rozchodu s předcházející historiografií, souzenou jako „příliš málo materiální a příliš málo spirituální“. *Obraz* se nachází na začátku třetí knihy *Dějiny Francie (Histoire de France)* – tedy před začátkem pojednání o středověku – a má za úkol ukázat, že Francie je proces, že tato země se stává „osobou“ na konci jedné dějin. Stručný popis venkovských krajín (které autor většinou neznal, věděl o nich jen z četby) a vyprávění o včlenění feudálních provincií do Francie mu dovoluje představit tuto zemi jako tělesnou bytost, nadanou tvary, zatímco zdůraznění slučovacího procesu vede k znicotnění „války ras“, jak ji chápal Thierry, tedy

¹ L'agrégation, státní způsobilostní zkouška opravňující k výuce ve dvou posledních třídách lycea, připravujících studenty k maturitě – le baccalauréat (pozn. překl.).

onoho neredukovatelného protikladu mezi potomky Galořímanů a Franků, jehož konečným závěrem měla být Francouzská revoluce zajišťující vítězství třetího stavu. *Obraz* je tedy jakýmsi válečným strojem proti determinismu, který inspiruje „fatalistické“ dějiny Guizota, Migneta nebo Thierse. V Micheletových očích Francie není dána svými zeměpisnými podmínkami, ale stejně jako „člověk je pro člověka vlastním Prométheem“ (předmluva k *Dějínám Francie* z roku 1869), je i ona výsledkem svého vlastního pohybu. Dějiny lidstva jsou vyprávěním o emancipaci z přírodních donucení, o rozplynutí toho, co je místní v národním, což podporuje vzestupný pohyb dějin Francie. „Místní duch mizel každým dnem; vliv půdy, podnebí, rasy ustoupil sociální a politické akci. Fatálnost míst byla poražena, člověk unikl tyranii materiálních okolností... (...) Společnost, svoboda zkrotily přírodu, dějiny zastínily geografii.“ (*Obraz Francie*, 1833)

Druhý *Obraz Francie*, který objednal Ernest Levisse u Paula Vidala de la Blache, aby zahajoval *Dějiny Francie*, jež řídil, vyznačuje značnou odchylku. Objednávka žádá popis předrevoluční Francie, čemuž se Vidal přizpůsobil o to snadněji, že sám považoval geografii především jako vědu o tom, co trvá. I když *Obraz zeměpisu Francie* (*Tableau de la géographie de la France*) netlumočí všechny Vidalovy geografické koncepce, musíme konstatovat, že v rámci této dějepisné objednávky ukládá zeměpisu, jak je zdůrazněno v závěru díla, studium toho, co je „pevné a stálé“. Rýsuje se zde rozdělení rolí mezi dějiny a zeměpis, přičemž zeměpis se v podstatě věnuje studiu stálých jevů, jež mají poskytnout národu neotřesitelnou základnu.

Zatímco Lucien Fabvre kritizoval metodickou školu tak prudce, jak byl vůbec schopen, tato koncepce místo toho, aby se mu nelíbila, mu jako spoluřediteli *Annales* natolik vyhovovala, že obhajoval vidalovskou geografii

Moravské zemské město Brno na snímcích Josefa Kunzfelda z let 1842–1915.

proti kritikám durkheimovského sociologa Françoise Simianda. Svou koncepci geografie představil v roce 1922 v díle *Země a lidský vývoj. Zeměpisný úvod do dějin (La terre et l'évolution humaine. Introduction géographique à l'histoire)*, což je plod recenzí prací geografů, uveřejňovaných počínaje rokem 1903 v *Revue de synthèse historique*. Definuje tam Vidalovo pojetí jako „posibilismus“ a kritizuje determinismus německých geografů, zejména Friedricha Ratzela. Hlásá skromnou geografii – „Země, nikoli stát, to je to, čím se má zabývat zeměpisec“ – jejímž předmětem není poskytovat globální vizi lidských realit, ale dodávat historikům takové materiály, které potřebují (je to tedy přesně role, jakou by si sociologie přála pro historii). V tomto smyslu představuje kniha Luciena Febvra „mámení“ (François Dosse) vidalovské geografie a současně operaci „hraniční policie“ (Christian Delacroix), která má naučit tuto „mladou, bujnou vědu [... omezovat] svou vlastní doménu [a] respektovat vstřícné doménu svých sousedů“.

Nakonec je zapotřebí v prezentaci tohoto dialogu mezi dějinami a zeměpisem udělit Fernandu Braudelovi místo, jaké mu náleží, protože on integruje víc než kdokoli jiný zeměpis natolik, že mu umožňuje hrát ústřední roli v uspořádání svého diskurzu a připisuje „redukování na prostor“ klíčovou funkci ve svém historiografickém projektu. Jak zdůrazňuje Bernard Lepetit, *La Méditerranée (Středomoří)* se vzdaluje od posibilismu, jak ho definoval Febvre, a zejména ve vydání z roku 1949 vyvíjí velmi explicitně deterministické teze do té míry, že pojem „způsob života“, zakládající pro Vidala lidskou geografii a oslavovaný Febvrem, v Braudelově díle chybí. Fyzikální prostředí se proměňuje v časovost: je základnou pro dlouhé trvání² (kvalifikované jako „geografický čas“), který diktuje panovačně svůj zákon a vzhledem k němu intence aktérů nehrají větší roli než šplouchání malých vlnek ve srovnání s velkým vlnobitím. První kniha *Středomoří* je zcela věnována „podílu prostředí“. Tak jako mentality, také prostor je „zajatcem dlouhého trvání“. Tato pozice umožňuje historikům zaujmout odtažitý postoj „z nadhledu“ nad současníky, kteří zůstávají vězni svých zvyků, vášní a iluzí, že jsou aktéry svého života. Návrat k prostředí klade rovněž historik, když osvětluje studovanou společnost. Prostor čtený, jako by to byla zakonzervovaná skutečnost, stabilizuje historické analýzy tím, že klade meze transformačním iniciativám, že se tváří jako objektivní realita.

Jestliže braudelovská geohistorie nevytvořila skutečnou školu – pouze Pierre Chaunu se odvážil pojmenovat

² *La longue durée*, klasický Braudelův termín, pozn. překl.

tak rozsáhlý prostor (*Seville et Atlantique 11504–1650*, 1955–1960) – vidalovský přístup, tak jak ho pojímala většina historiků let 1960/1970, se projevil jako účinný rámec pro obnovu jak psát dějiny. Regionální rámec přímo inspirovaný tezemi vidalovské geografie se prosazuje a poskytuje příležitost pro četné monografie, které přispěly k dobré pověsti francouzské historické školy. Obrat ke geografii spojené s analýzou sociálních vztahů umožňuje vyjít z juristických konstrukcí, jež až dosud sloužily jako rámec k promýšlení sociálních vztahů ve středověku nebo v novověku. Odpovídá projektu Luciena Febvra skoncovat s „těmi venkovany, kteří jak se zdá místo dobré půdy orali jen staré sbírky listin“. Seznámení se s geografii představuje pro historiky výchovu ke smyslovému, materiálnímu. Georges Duby ve shodě s mnoha dalšími historiky své generace trvá na tomto vyučení se konkrétnímu: „Co mne hluboce připoutalo ke geografii, byla pozornost nutně vztažená k tomu nejvíce hmatatelnému, povinnost otevírat oči, cítit, ohmatávat.“ (P. Nora, *Essais d'ego-histoire*, 1987)

Neporozumění a nové rozdávání karet

Spolčení klasické geografie s novou historií bylo takové, že historikové nepřihlíží k obnovování francouzské geografie ani bez neklidu, ani bez nostalgie. Fernand Braudel oponoval v Chateaufallonu roku 1985 Étiennevi Juliardovi slovy: „Pokud by geografický determinismus neexistoval, kde by byla geografie jako věda?“ Debaty, které v geografii zaznívaly, představují v jeho očích rezignaci na vysvětlující roli, jež jí je vlastní: „Geografové se už dávno vzdali,“ tvrdil Braudel v *Identité Francie (L'Identité de la France)*, čímž završil normativní definici geografie vytvářenou historiky. Stejně tak Duby představuje Daniela Fauchera, s nímž vedl revue *Études rurales*, jako „posledního představitele velké francouzské geografické školy, jejíž plodnost plynula z intimního vzájemného pronikání humánní a fyzikální geografie“. A dodává: „Tato aliance se v tomto okamžiku rozpouští. Byli jsme tu, abychom zachránili, co se zachránit dá, a přáli jsme si na stránkách této revue sjednotit geografů s historiky...“

Z tohoto hlediska lze mluvit o marném vzájemném hledání historie a geografie, protože když se v 70. letech geografie orientovala na modelování a chtěla se konstituovat jako společenská věda, historikové zpochybnili velké kvantitativní modely a znovu objevili interpretativní možnosti vyprávění (*récit*), objevili místo autora a kladli si

otázky ohledně kategorií, které založily po válce rozmach historie. Jak zdůrazňuje François Dosse, existuje odstup v čase mezi novou geografii jako „poslední příchozí ze strukturalistické hostiny“ a historií.

Jestliže asociaci dějiny–zeměpis stále udržuje školská instituce i konkurzy pro profesory lyceí, jinak je tomu ve výzkumu – jak pro jeho vnitřní logiku, tak pro internacionalizaci, jež zpochybňuje zvláštnost této asociace, specifické pro Francii. Vzájemné odkazy, které živily velké doktorské dizertace šedesátých let, se stávají vzácnějšími, zatímco se množí odkazy na další společenské vědy. A tak Michel de Certeau píše svou reflexi o městě bez odkazů na geografii, zatímco otázka měřítka je přebírána historií (J. Revel, *Jeux d'échelles*, 1996). Modernistický historik Bernard Lepetit (1948–1996) jako jeden z mála historiků pokračuje v dialogu s „obnovenou“ geografii, přičemž vychází z pole nově otevřeného pro obě disciplíny – z pole urbánních dějin a urbánního zeměpisu. Je významné, že hlavní francouzská revue nacházející se vně školského pole a podněcovaná jak historií, tak geografii se nezabývá především disciplínami, nýbrž jejich předměty, přičemž sází na otevření se celku sociálních věd právě proto, aby je promýšlela (*Espaces-Temps. Réfléchir les sciences sociales*, 1975–2005 pro papírovou verzi).

Tato situace kontrastuje s důležitostí, jakou nabyla prostorová dimenze společností – Marcel Gauchet mohl dokonce psát o „rozptýleném geografickém obratu společenských věd“ (*Le Débat*, listopad–prosinec 1996) –, a zaujetím současné geografie a historie obdobnými problémy a předměty: aktérem (J. Lévy, M. Lussault), vyprávěním (O. Oranin), kulturním dědictvím (B. Darbarbieux), kulturou (J.-F. Staszak), mondializací (J. Lévy)

a geohistorií (C. Grataloup)... a vyvolá nepochybně dialog na obnovených základech.

Literatura:

- Dosse, F.: „L'invitée de la dernière heure: la géographie s'éveille à l'épistémologie“. *Espaces-Temps*, „Ce à agir veut dire“, 49–50/1992, s. 162–173.
- Týž: *Espaces-Temps*, „Histoire/Géographie, 1. L'arrangement“, 66–67/1998.
- Týž: *Espaces-Temps*, „Histoire/Géographie, 2. Les promesses du désordre“, 68–70/1998–99
- Febvre, L.: *La terre et l'évolution humaine* (1922), Albin Michel, Paris, 1970.
- Garcia, P.: „L'espace géographique et les historiens“. In: Lévy, J. – Lussault, M. (pod ved.): *Logiques de l'espace, esprit des lieux. Géographies à Cerisy*. Belin, Paris 2000, s. 73–92.
- Lepetit, B.: „Espace et histoire. Hommage à Bernard Braudel“. *Annales ESC*, 6/novembre–décembre 1986, s. 1187–1191.
- Týž: „Remarques sur la contribution de l'espace à l'analyse historique“. *Géopoint 90*, s. 31–37.
- Lévy, J. – Lussault, M. (pod ved.): *Dictionnaire de la géographie et de l'espace des sociétés*, Belin, Paris 2003.
- Simiand, F.: „Géographie humaine et sociologie“ (1909). Převzato in Simiand, F.: *Méthode historique et sciences sociales*, výběr textů a prezentace M. Cedronio. Archives contemporaines, Paris 1987.

Z francouzského originálu *Historiographies. Concepts et débats*, I (sous la direction de C. Delacroix, F. Dosse, P. Garcia, N. Offenstadt), Gallimard 2010, přeložil Petr Horák.

Patrick Garcia je profesorem historie na univerzitě v Cergy-Pontoise. Zabývá se historiografií a moderními dějinami.

Příčiny vzniku města a jeho funkcí

INOCENC ARNOŠT BLÁHA

Inocenc Arnošt Bláha – sociolog města

V rámci přemýšlení o městě a jeho různých podobách v minulosti a přítomnosti je vhodné připomenout život a dílo I. A. Bláhy (* 28. 7. 1879 Krasoňov u Humpolce – † 25. 4. 1960 Brno), jednoho z prvních sociologů, kteří se v českém prostředí věnovali fenoménu města. Jeho životní osudy jsou zajímavé: po studiu na gymnáziu v Pelhřimově v letech 1889–1897 vstoupil do bohosloveckého semináře v Hradci Králové, ze kterého byl v roce 1899 pro své svobodomyšlné názory vyloučen. Rozhodl se tedy pro povolání svého otce – pro učitelství. Filozofické a sociologické

Inocenc Arnošt Bláha.

ké vzdělání získal v letech 1899–1903 na univerzitách v Praze, ve Vídni a v Paříži (zde byl v letech 1902–1903 a 1908–1909 na studijním pobytu u E. Durkheima a L. Lévy-Bruhla!). Doktorát získal v roce 1908 na Univerzitě Karlově, jeho dizertační práce nesla jméno Duše malého města. Jako profesor na reálce v Novém Městě na Moravě (1904–1919) vypracoval habilitační spis Město. Sociologická studie (1914). Jeho habilitace na VŠT v Brně r. 1916 (pro obor filozofie se zvláštním zřetelem k sociologii) mohla být potvrzena až roku 1919. Po kratší pedagogické činnosti na středních a vysokých školách v Praze a Brně přešel v roce 1922 na FF MU, kde působil v letech 1922–1939 a 1945–1949 jako profesor sociologie a ředitel sociologického semináře. Zde také vydával (spolu s E. Chalupným a J. L. Fischerem) Sociologickou revui (1930–1940, 1946–1949). Kromě teoreticko-metodologických sociologických prací vydal řadu monografií z oblasti speciálních sociologií (sociologie dělníka, sedláka, inteligence, sociologie dětství a rodiny, sociologie města, dějiny české sociologie) a o problematice etiky, rodiny a výchovy. Byl činný v Masarykově sociologické společnosti, v Jednotě filozofické, při vydávání Sociologické knihovny. Z jeho tehdejších spolupracovníků a pokračovatelů se utvořila tzv. brněnská (popř. Bláhova) sociologická škola (k jejímu nejužšímu okruhu patřili např. Antonín Obrdlík, Juliána Obrdlíková, Bruno Zwicker, Bedřich Václavek, Mojmír Hájek ad.). Po uzavření českých vysokých škol r. 1939 a po krátkém věznění odešel I. A. Bláha do výslužby, po osvobození se vrátil k aktivní činnosti na FF MU, založil v Brně Vysokou školu sociální a stal se jejím rektorem (1947–1948). Až do svého penzionování (1949) usiloval o zachování oboru sociologie. V ústraní potom (1950–1960) pracoval na syntéze svého celoživotního díla – na spisu Sociologie, vydaném až v roce 1968.

* * *

Města se liší od vesnic jak svým zevním tvarem, tak i svou sociální látkou a svými funkcemi. Kde jsou příčiny toho faktu, že část obyvatelstva rozhodla se, či přivedena byla k tomu, žít jiným způsobem než dosavadní obyvatelstvo vesnické a že tento nový způsob jich života vzal na sebe právě formu městského života se všemi jeho důsledky? Nelze říci, že by tyto příčiny byly již vyšetřeny a jasny nade všecku pochybnost, či přesněji řečeno, že by známy byly všechny příčiny tohoto neobyčejného a vzhledem k následkům v pravdě revolučního a neocenitelného převratu v sociálních dějinách lidstva.

Možno konstatovat dvě hlavní příčiny vzniku měst: umělou a přirozenou. Města vznikala jednak vůlí vrchností světských a církevních, hlavně však jako přirozený resultát měnicích se hospodářských a sociálních poměrů vesnické společenské skupiny, od níž se přirozenou cestou dělení práce diferencuje vlastní živel městotvorný, řemeslníci a obchodníci. Tato nová látka měst tvoří nový společenský organismus, který projevuje činnost, funguje způsobem zcela odlišným od usídlení vesnického. Města stávají se hospodářskými středisky svého okolí, dobývají si svého vlastního městského práva. Dávají vznik novému útvaru sociálnímu, střednímu stavu, v němž se bohatě diferencuje práce, povolání i potřeby. Důsledky této diferenciace jsou patrné též na zevnějšku města, v jeho cechovním zřízení i ve výrobní specializaci různých měst. Města stávají se konečně středisky kultury i společenské osvěty a vzorem pro moderní stát v úkolech sociálních a osvětových.

Důvod umělého zakládání měst jest nasnadě. Neboť všechny přednosti nově vzniklého života městského způsobily, že města záhy nabyla hospodářského blahobytu a politické moci. Nebylo proto divu, že v tehdejších nepokojných dobách, za neustálých bojů mezi panovníky a šlechtou světskou i vrchností duchovní, stala se města vítaným pomocníkem, ať již pro svoji sílu peněžní, ať brannou, té či oné straně bojující. Odtud umělý původ měst a vydatné jich podporování, ať již zakládána byla králem či šlechtou, či pány církevními na posilu jejich vlastní moci. Palacký¹ píše: „Mimo to zamýšlel král zvelebením stavu městského připravit sobě podporu proti šlechticům, jichžto moc počala byla ohrožovati autoritu královskou.“ Odtud též pramen veliké většiny městských výsad a svobod. Města mají peníze, ale nemají vždy svobody. Páni potřebují peněz na své války. Dostanou tedy peníze za nějakou výsadní listinu.

Nejdůležitější příčinu vzniku měst dlužno však hledati ve změnách, aneb lépe řečeno, měnicích se hospodář-

ských poměrech té doby, kdy města v určitých zemích povstávala. Weber,² Meitzen,³ Sombart⁴ a jiní líčí změny ty takto: Pokud jest rolnictví jediným průmyslem, společenský vývoj nepřekročí stadium vesnice. Město objeví se teprve tehdy, když kultura země nezaměstnává již všeho obyvatelstva. To se stane tenkrát, když agrikultura stala se dosti intenzivní, že se může udržeti na téměř stupni produktivnosti, nezaměstnávajíc již téhož počtu rukou. Tím část obyvatelstva může se věnovati novým zaměstnáním, nejsouc již připoutána k půdě. Z těch elementů pohyblivých, jichž charakteristikou jest odpoutanost od půdy, utváří se *látka* pro vznik měst.

Kterým novým zaměstnáním věnovaly se tyto pohyblivé elementy? Původně všechna starost lidská o výživu ukojována byla zemědělstvím. Po pádu světa antického vládla v Evropě doba kultury převážně agrární s organizací selsko-feudální. Takřka jediným pramenem výživy byla půda. Zemědělství samo o sobě obsahovalo všechna odvětví lidské činnosti, stejně výměnu a obchod, jako výrobu předmětů, které dnes obstarává samostatný průmysl. Sedlák dlouho sám si robil všechny svoje potřeby: předl, tkal, krejčoval, mlel, pekl, pivo a mýdlo vařil, železo kul i taval, náradí polní, vůz i pluh zhotovoval, dům si za pomoci sousedů tesal, lepil, pokrýval. Později, a to na př. u nás v Čechách ještě před rokem 1000, jak svědčí mnohá stará místní jména, celí rodové dělávali jedno řemeslo, od něhož u sousedů dostali i jména:⁵ V Žernosecích sekali žernovy, v Kovanech kovali, ve Štítarech dělali štíty, z Voděrad vycházeli na práce vodní (raditi = dělati), Peceraďští stavěli pece, v Cetoradech razili cety čili šperky, v Črtoryjích ryli do desk črty čili písmo runové, z Pnětluk a Kladorub tloukli, rubali, klučili a mýtili lesy, z Mydlovar mýdlo, ze Sklář sklo, z Dehtar dehet, ze Smolotel prodávali smůlu, Doloplazy dolovaly rudy atd. Když pak ještě před začátkem století XIII. hospodářství naturální již poměrům nestačilo, či jinak řečeno, když doba agrární kultury dospěla k jistému dovršení, t. j. když jednak polní hospodářství začalo produkovati více obilí, masa, vlny atd., než samo spotřebovalo, když tedy přebytečnou svoji produkci začalo vyměňovati za díla řemeslnická či zboží obchodníků, když dále při polním hospodářství, jak již nahoře bylo uvedeno, vzniká nejen nadbytek plodin, nýbrž i nadbytek lidí, začínají se utvářeti povolání

² Weber (Adna-Ferrin), The growth of the Cities in the nineteenth Century. Ref. v Année sociol. 1897/8.

³ Meitzen, Siedelung u. Agrarwesen der Deutschen, Skandinaver, Kelten u. Slawen.

⁴ Sombart W., Der moderne Kapitalismus I, str. 35.

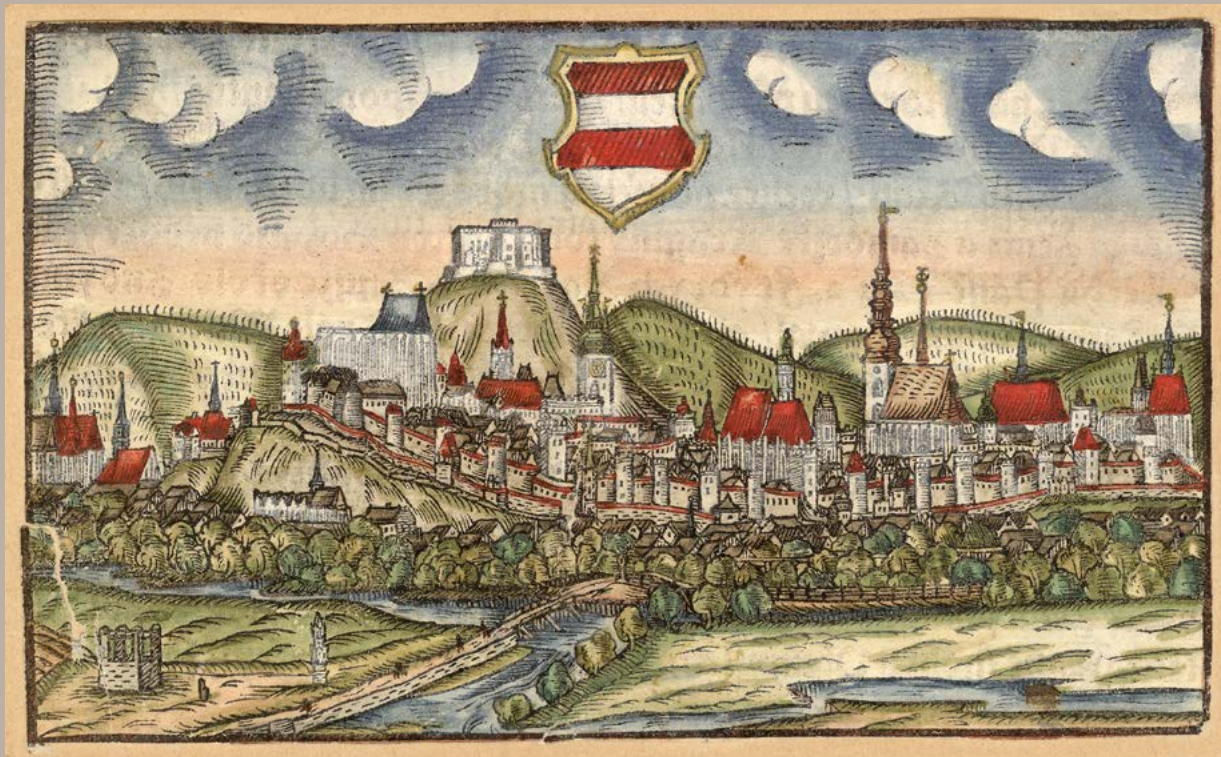
⁵ F. J. Zoubek, O zakládání měst v Čechách ve 13. století, str. 7.

¹ Palacký, Dějiny, str. 257.

řemeslná, jichž příslušníci zakládají svoji existenci buď už výlučně aneb aspoň převážně na práci řemeslné. Řemeslníci tito (kováři, ševci, tkalci atd.) byli částečně svobodní, částečně nesvobodní. Zoubek (op. cit. str. 10) píše: „Osobami svými čeští řemeslníci byli nesvobodní. Nemajíce vlastních pozemků, od knížat a jiných pánů, na jichž zboží zůstávali, bývali i s pozemkem nebo bez pozemku i s potomky svými jiným darování a službami zavazováni. Nad služebný svůj závazek mohli ovšem služební ti lidé (ministeriales) pro jiné a na prodej řemesla svá dělati a movitého jmění nabývati.“ Dnes převládá názor, že řemeslníci jen z části byli nesvobodní. Různí řemeslníci s počátku chodili ode vsi ke vsi nabízet své služby. Později však pokládali za pohodlnější a výhodnější zvoliti si pevná sídla, ovšem na blízkou vesnic, kde bylo jejich zákaznictvo. Přirozeně, že za bydliště svá zvolili místa, kam obyvatelstvo v určitých dobách v hojnějším počtu se shromažďovalo, tedy místa poutnická, podhradí, kde se kopalo na kovy, tržiště. Neboť v té době zároveň, kdy po válkách křížáckých navázány byly čilé styky obchodní se západní Asií, kdy následkem vnitřních nepokojů v říši ruské přerušena byla stará obchodní cesta, vedoucí z Indie

a Persie přes Kaspické moře a Rusko na západ a hledány cesty nové, kdy obchodu otevřel se baltický sever, kdy zlepšovány a bezpečnými činěny cesty, upraveno mincovnictví atd., začal též rozkvétati obchod a nabývati netušené aktivity. Tak poznenáhlu na místech venkovským obyvatelstvem čteněji navštěvovaných, ať již z důvodů jakýchkoli, náboženských, politických atd., usazovala se třída lidí, kteří se oddělili od venkova a existenci svoji založili takřka výhradně na práci, jež až dosud tvořila součást práce zemědělské. Specializovali se a dali vedle obchodníků vznik novému útvaru společenskému, městům, jež svým tvarem zevním i svým položením odpovídala odlišným potřebám a zájmům svých zakladatelů. Města jsou tedy vlastně, jak výstižně praví Weber, produktem diferenciace práce mezi venkovem, který vzdělává zemi, a skupinou řemeslníků a obchodníků, usadivších se na výhodném místě ve středu tohoto venkova. Tak vedle vesnice, hradu a kláštera vzniká nové ohnisko sociálního života, charakterisované ve své nejpočátečnější formě novým druhem práce, novým způsobem hájení existence. S tím ovšem nerozlučně jsou spojeny též nové potřeby a zájmy a nová forma jejich ukojování.

Nejstarší veduta města Brna, kterou zhotovil Jan Willenberg v letech 1592–1593, byla vydána v díle Bartoloměje Paprockého: Zrcadlo slavného markrabství moravského.

Řemeslníky a obchodníky, kteří z různých přirozených příčin dali přednost stálým sídlům před životem kočovným, možno tedy pokládati za *element městotvorný* v první řadě. Z příčin zcela přirozených, sledující své zájmy a potřeby, zvolili za svá bydliště jistá privilegovaná střediska venkovského obyvatelstva, místa výhodně položená na březích splavných řek nebo na křižovatkách oživených cest obchodních i komunikačních, u kostelů, klášterů a hradů, tedy v okolí vladařů, světských pánů a biskupů, kteří jednak sami měli mnohonásobné potřeby, podporující odbyt výrobků řemeslných a různého zboží, jednak, jsouce autoritou náboženskou či politickou, byli přitažlivým bodem pro venkovské obyvatelstvo.⁶ To, že hrady i kostely některé byly opevněny, bylo za tehdejších nepokojných časů pro obyvatelstvo nové, usazující se v jejich blízkosti, jen novou výhodou.

Skupina městská, jakmile vznikne, liší se podstatně od skupiny venkovské. Představuje svérázný organismus, jenž usiluje být samostatným celkem, sám si stačit. Zvláštním potřebám městského obyvatelstva, zvláště té části jeho, která byla elementem městotvorným, dostalo se charakteristického výrazu nejen ve volbě bydliště, nýbrž i ve zvláštním jeho hmotném upravení, jakož i v tom, že k dosavadní specifické hospodářské funkci měst, jakožto středisek řemesel, obchodu a počínajícího průmyslu, další specializací přidružily se funkce nové, funkce právní, politická, kulturní. Tím ovšem se město ponenáhle diferencovalo od venkova. Někteří anthropologové, jako na př. O. Ammon na základě pozorování konaných v Mannheimu, Heidelbergu, Karlsruhe a Lorrachu, nebo jako ve Francii G. de Lapouge a ještě před ním Durand le Gros, dokonce tvrdí, že obyvatelstvo městské diferencovalo se od venkovského i pokud se týče barvy kůže, očí, vlasů a zvláště pokud se týče útvaru lebky. Mezi městským obyvatelstvem prý jest – tak dle Ammona⁷ – více dlouholebých s indexem nižším než 80, kdežto mezi obyvatelstvem venkovským jest více krátkolebých s indexem vyšším než 85. Avšak závěry anthropologů opírají

⁶ Zoubek (op. cit.) píše: „Přirozeně bývalo nejvíce řemeslníků tam, kde lidé nejvíce na trhy se scházeli, a kde pro řemeslníky stálé bylo zaměstnání. Taková místa byla knížecí, kněžská, panská hospodářství, vsi trhové (villae forenses), předklášteří, zvláště pak hlúčnější podhradí. V Praze a jiných podhradích kromě řemeslníků služebných měli i zemané svobodní příbytky své čili dvory, tu sjížděli se i hosté (hospites) čili kupci z ciziny, tu soustředilo se bohatství činící i nesvobodného svobodnějším a podnikavějším, tu vyměňovali lidé zboží i myšlenky, tu byly svazky společenské těsnější, trvalejší a rozmanitější.“

⁷ O. Ammon, Die Gesellschaftsordnung und ihre natürlichen Grundlagen. Entwurf einer Sozial-Anthropologie. Jena, Fischer 1896. Ref. v Année sociol. 1896/7, str. 519.

se o materiál příliš skrovný, než aby mohly míti platnost bezpodmínečnou.

Bylo přirozeno, že města hned od počátku učiní vše, aby pramen výživy svého obyvatelstva, totiž trhový život, učinila intenzivnějším, aby mu zajistila všechny příznivé podmínky rozvoje. Založena byvše vzhledem k venkovu na monopolu řemesla, obchodu a průmyslu, usilují všemožně monopol tento si zajistiti. Snaží se státi hospodářskými středisky svého okolí. Staví-li proto hradby tam, kde jich dosud nebylo, zřizují-li silnice a mosty, krámy a skladiště, zavádějí-li váhy, míry i mince a dozírají-li nad nimi, činí vše to, aby usnadnila praxi odbytovou, neboť řemesla, obchod i průmysl na rozdíl od venkova, jenž v případě potřeby může si stačiti sám, odkázány jsou na odbyt, činí to dále proto, aby učinila přístup k městu pohodlnějším a pobyt v něm bezpečnějším.

K zabezpečení toho monopolu směřují i četné imunity a výsady, jichž města záhy dobývají. Tak např. „právo míle“, t. j. že na míli cesty, ano i více nikdo nesměl vařiti ani prodávati pivo (to byl první městský obchod), nesměl provozovati řemesla. Jen výjimkou propouštěna venkovu tu a tam krčma a kovář.⁸ K tomu přistupovaly výsady, udělované městům v příčině konání trhů, ražení mince a vybírání cel. Dověšením jich bylo udělení městům tržního míru, který účastníkům trhu po celou dobu trhu, pokud přicházeli odjinud, zajišťoval pro cestu do města i zpět zvláštní ochranu královskou, jakož i právo tržního soudnictví, t. j. městu přiznáno právo k mimořádnému soudu, který by zasedal jen o trzích a soudil všechny účastníky trhů, i cizí.⁹ Silnice nesměly měst obcházeti a kupci, jichž obchodní cesta vedla kolem měst, zavázání byli v nich zastaviti a po několik dní své zboží vyložiti. Tak na př., jak uvádí Winter, král Otakar II. r. 1273 sedlákům zakázal s obilím za hranice, leč by dva dni obilí to na prodej postavili v městě Mostě. Města vysazena dále právem volného stěhování a větší osobní svobody, kdežto venkovské obyvatelstvo zůstávalo i nadále po většině nesvobodným. Kdo získal od vrchnosti osvobození, toho mohlo město v ohradu svou vzíti bez překážky. Přijímalo však také ty, kteří vrchnostem utekli.¹⁰ Neboť dle zásady „Die Stadtluft macht frei“, stával se ve městě svobodným i venkovský nevolník, když pobyl ve městě rok a den a nebyl od svého pána žádán zpět. K tomu se družilo právo na svobodné získání majetku prostřednictvím řemesla či obchodu, neomezená svoboda sňatku, dle zásady „nubat

⁸ Srv. Zd. Winter, Dějiny řemesel a obchodů v Čechách ve XIV. a XV. století, str. 36.

⁹ Srv. Kadlec, Ottův slovník naučný, sv. XVII., str. 167.

¹⁰ Srv. Winter, op. cit., str. 37.

cui velit, dummodo nubat utiliter civitati“, kteréžto svobody na venkově nebylo, svobodné právo dědické atd.

Tak vidíme, že město si vytvořilo zvolna své vlastní právo. Právo venkovské bylo podstatně feudální. Základem jeho byl poměr člověka k půdě. Preuss¹¹ správně dovozuje, že nebylo ho možno proto aplikovati na poměry obchodní a průmyslové, jež charakterizují život městský. Tento jest naopak odpoután od půdy. Zrodilo se nové hospodářství, kde peníze zaujaly místo přírody. Hospodářství peněžní nastoupilo za hospodářství naturální. Toto nové hospodářství žádalo si nové organizace, v níž by byla větší svoboda, v níž by sociální pouta byla méně tuhá, v níž by autorita nepotlačovala tolik individuální iniciativnost. Neboť, co způsobovalo porobu vesničanu, byla okolnost, že on byl vlastně majetkem, jakýmsi přídatkem půdy. V městě naproti tomu, díky penězům, země stává se předmětem majetnictví. Člověk jest od ní osvobozen. Dále nové právo může býti jen dílem těch, kdož přímo a nejplněji na něm jsou interesováni; neboť zvyky mohou vycházeti jen ze života,¹² jež zase mají řídit.

Města tedy ve vlastním svém zájmu musila usilovati o to, vytvořit si své vlastní právo. Sama ujala se řízení svých vlastních záležitostí a proti osobní autoritě venkovského šlechtice, vládnoucího nad tělem i duší svých poddaných, postavila kolektivní autoritu své autonomní správy. A to je vlastně největší výsada měst. Městská rada, městská pečeť a městská pokladna jsou jen viditelným výrazem, symbolem samostatnosti, k níž města dospěla svou vlastní energií, koupěmi či mocí brannou. Město se tak stává korporací veřejnoprávní a nabývá politické moci, jíž pak závodí s pány světskými i církevními.

Ale i sociálně znamenají města podstatně novum v tehdejší společnosti. Jsouce produktem specializace práce mezi venkovem a vrstvou přebytečných při intenzivnějším naturálním hospodářství, dávají vznik nové třídě společenské, střednímu stavu, jehož kolektivní pouto tvoří společné zájmy hospodářské, právní a politické uvnitř společných hradeb. A zase uprostřed této vrstvy další specializací vznikají nová povolání, nové stavy, nová střediska zájmů, tak že společnost městská jeví se podstatně mnohem složitější než společenská skupina venkovská. A třeba obyvatelstvo městské diferencovalo

se poznenáhlu až k oběma krajním pólům, ke zvláštní městské, obchodní aristokracii na jedné straně a k městské chudině na druhé straně, přece jen dohromady jest spojováno společným prospěchem města, jeho zvláštním hospodářským postavením, jeho právy a výsadami, které jsou konec konců právy a výsadami všech. S diferenciací práce diferencoval se ovšem, právě díky osobní svobodě a iniciativnosti, díky možnosti individuálního sebeuplatnění, též majetek i potřeby. Ale přes to existuje tu též pevné jádro kolektivních idejí a citů, jistý zdravý smysl pro společnou věc, jenž umožnil, že diferenciaci práce, povolání a potřeb stala se silou města, jsouc vlastně zvláštní jeho společenskou organizací.

Města se diferencují a sociálně konsolidují nejprve uvnitř. Toto organizované rozlišení jest patrné i na zevnějšku města. Zoubek (l. c. 36) píše: Bylo viděti hned ve 13. stol., kterak v ulicích svůj k svému se řadil, tak že lidé téhož zaměstnání v jedné ulici přebývali, která po nich měla i jméno, jakž toho v městech i městečkách našich, několikrátě přestavených, památka potrvává: ulice rybářská, řeznická, jirchářská a j. Jest to dále patrné i na instituci cechovní. Remeslníci totiž „seskupovali se v bratrstva, jednak pro zvelebení služeb božích a počestnosti pohřbů, jednak pro odstraňování lidí od řemesel, kteří nepožívali práva městského nebo nebyli po jich způsobu dílu vyučeni. Z toho vznikli zprvu všude pořádkové čili cechové řemeslníci.“ (Zoubek l. c. 36). Ale účel cechů byl později též jiný. Neboť monopolizování řemesel a průmyslu vedlo k tomu, že řemesla pilně bděla nad děláním díla dobrého a že přirozeně nastalo dělení práce mezi učedníky, tovaryše a mistry, čímž cechové i vychovávání odrostlejší mládeže, aspoň náboženské a občanské, nehledíc k literárnímu, na sebe brali. Je z toho patrné, že městská společnost stává se uvnitř čím dále tím složitější, jak nová třída nejen se dělí na rozmanitá povolání, nýbrž i jak uvnitř těchto stavů vznikají nové okruhy zájmů. Tak tomu bylo, pokud obor působnosti městské vztahoval se jen na okolní venkov, pokud obchod a odbyť řemeslných výrobků dál se jen od městského centra k nejbližšímu okolí. Později však životnost měst, vlny jejich energie zasahují dál a dále. Obchodní styky se rozšiřují, roste známost vzdálenějších krajů. Města navazují mezi sebou obchodní spojení a z toho vznikají mezi nimi nové specializace. Jedno vyrábí vlnu, z níž druhé dělá látku. Tak se města rozlišují nejen uvnitř, nýbrž i mezi sebou navzájem, vytvářejíce tak v zemi, v národě nejruznější orgány činnosti, nezbytné k ukojení potřeb společnosti čím dál tím složitější.

Se vzrůstajícím majetkem movitým rostla nejen politická moc měst, ale, jak praví Meitzen, vzrostl též luxus,

¹¹ H. Preuss, „Die Entwicklung des deutschen Städtewesens“, Leipzig, Teubner, 1906. Ref. Année soc. XI., str. 397.

¹² Právo obchodní vůbec přineslo do právního uspořádání občanského života více pohyblivosti a individualistnosti. Ono jest základem práva přirozeného a mezinárodního. Kdežto právo občanské jest imperativní, právo obchodní jest smluvní. Srv. Ives Guyot, Le libéralisme économique, Revue internationale de sociologie, 1913, str. 791.

znalost světa a potřeba školství. Objevily se i zájmy kulturní, jež žádaly svého ukojení. Povstala střediska hospodářské a společenské osvěty, která strhla za sebou panovníky světské i duchovní, s jejich dvořany a úředníky, ke stejným požadavkům životním a k příslušným řádům správním. Moderní monarchie se svou politikou veřejného blaha, finanční a osvětovou a tím celá naše kultura vyrostla podstatně z městských potřeb a názorů životních, tak že právem možno říci se Schmollerem, že všechny moderní revoluce, všechno moderní úsilí o zrovnoprávnění lidí, jsou následkem oné první revoluce, která ve 13. století spojila lidi ve městech a ze sedláků učinila měšťáky. Při tom ovšem nutno stále mít na paměti, co poznamenává Čelakovský (l. c. 513), že „na nějaké ideální cíle, na šíření vzdělanosti a svobody osobní nemyslíl při tom tehdy asi nikdo, že účely při zakládání měst sledované byly velmi prozaické: avšak vznik silného stavu městského u nás jako kde jinde nepopíratelně přispěl k povznesení země

v duchovním i hmotném ohledu. Města byla zajisté všude středem vzdělanosti a stála v čele každému pokrokovému hnutí, jež přivedlo ku platnosti mnohé zásady, na nichž jest zbudován moderní stát. Zde ve městech přišla nejdříve k platnosti myšlenka rovnosti občanů před právem a soudem, zde vyvinula se samospráva obecní a vypěstovaly ctnosti občanské, zde hájilo se právo osobnosti ke svobodnému zkoumání a uskutečňovala se zásada náboženské snášenlivosti, zde zásady správy, které jsou ozdobou novověké společnosti, nejprve zapustily kořeny, slovem, zde zřízení městské bylo obrazem a vzorem, podle kterého přetvořilo se zřízení státní.“

Tím vším stalo se město, jakožto osobitý sociální útvar nezbytným činitelem hospodářského, politického, sociálního i kulturního pokroku.

Ukázka z knihy: *Město. Sociologická studie*. Tiskem knihtiskárny Melantrich v Praze, 1914, s. 44–54.

Pohled na Brno od Zderadova sloupu na řece Svitavě. Kresba z let 1820–1830. František Richter.

Utopie a náboženství

NOVOVĚKÝ UTOPISMUS A BIBLICKO-KŘESŤANSKÁ ESCHATOLOGIE

KAREL SKALICKÝ

I knihy mají své osudy, praví starořímské přísloví. Avšak co platí o knihách, to platí i o slovech. Utopie je slovo, na němž je vrtkavost osudu zvláště patrná. Je to slovo poměrně mladé. Narodilo se roku 1516 s knihou nesoucí název *De optimo reipublicae statu deque nova insula Utopia*, čili *O nejlepším stavu státu a o novém ostrově Utopii*.

Thomas More: katolický světec a veliký humanista

Jejím autorem nebyl nikdo menší než sám kancléř anglického krále Jindřicha VIII., Thomas More: osobnost vpravdě archetypická. Byl jedním z největších humanistů své doby. Erasmus, jenž u něj býval hostem, o něm prohlásil, že je jediný génius v Anglii. Ač pomýšlel na to stát se knězem, rozhodl se nakonec pro laický stav. Přesto se však stal kancléřem království coby první laik v této vysoké funkci. Když však odmítl podepsat králem vynucované prohlášení, že „římský biskup nemá v tomto anglickém království jinou pravomoc než kterýkoliv jiný cizí biskup“, šel ve svém odmítnutí až k oběti vlastního života. Proto je římskokatolickou církví ctěn jako svatý mučedník za obhajobu papežské autority. Zde tedy začíná první kapitola rozporuplného osudu slova Utopie. Proč?

Předně není jasné, proč tento svatý katolický mučedník obmyslel onen ostrov obydlený tak rozumně

uspořádanou společností názvem, jenž vytvořil složením řeckého záporu *ú* (česky: ne) a řeckého slova *topos* (česky: místo), takže z toho vyšla složenina *ú-topos*, ne-místo. Lingvisticky správnější by asi bylo použít řeckou privativní předponu *a* a s tou utvořit složeninu *a-topos* čili bez-místo. Ale to se může zdát jen jako lingvistické hnidopišství, a proto dost o tom.

Závažnější je spíše rozpor mezi tím duchem, jímž je nesena kniha o dosud „bezmístném“ ostrově Utopii, a oním duchem, jenž vedl jejího autora položit život za zásadu papežské autority nad církví, takové autority, která je neomezená hranicemi světských států. Všimněme si proto důkladněji této knihy.

Společenský řád na ostrově Utopii je uskutečněním těchto údajně rozumných zásad: 1) První a základní zásada je *rovnost všech lidí*. Z ní plyne jako důsledek potlačení všeho, co tuto první a základní zásadu ruší, a to je 2) zrušení soukromého vlastnictví a *zavedení vlastnictví společného*. Proto na ostrově Utopii neexistují peníze, ale jenom řízená výměna zboží, jež je přidělováno jednotlivým rodinám bezplatně. 3) Do stupnice společenských funkcí nutných pro dobré a účinné spravování společnosti jsou lidé vybíráni jen podle svých zásluh o společné dobro. Fylarchové, protofylarchové a Princeps volený na doživotí představují vládnoucí strukturu, kterou můžeme nazvat *meritokracie*. 4) Pokud jde o náboženství, je na ostrově Utopii zaručena *náboženská svoboda*. Ta ovšem není bezbřehá. 5) Platí jakási *minimální společenská ideologie*, jež zahrnuje tyto čtyři nezpochybnitelné pravdy:

a) nesmrtelnost lidské duše, b) posmrtnou odměnu či trest za dobrý či špatný pozemský život, c) jsoucnost Boha a d) působnost Božské prozřetelnosti ve světě. Kdo by toto ideologické minimum neuznával, bude občanem druhého řádu či vyřazen jako zvíře. 6) Cílem všech společenských zařízení je *uspokojování potřeb* a šestihodinový pracovní den zaručuje co možno největší volný čas pro umění a vědu všem obyvatelům Utopie. 7) Ctnost je občanům Utopie *život podle přirozenosti* a jejich největším duchovním uspokojením je *poznávání pravdy* a hmotným uspokojením *tělesné zdraví*. 8) Válka je považována za barbarství a je vedena pouze v případě sebeobranu či obrany přátel. 9) Otroci jsou potřební pro nejtěžší práce a rekrutují se ze zločinců a válečných zajatců.

Jakou ideologií se řídí utopiánští ostrované?

Kdybychom nevěděli, že autorem tohoto ideálního nárysu společnosti utopiánů je muž, který obětoval svůj život za papežskou autoritu, sotva by nás napadlo přičíst mu autorství tohoto díla. Společnost utopiánských ostrovanů je sice velmi rozumně uspořádaná, ale nelze tvrdit, že by byla křesťanská. Jádrem křesťanství, jež spočívá v tajemství Ježíše Krista ukřižovaného a zmrtvýchvstalého, se z Utopie vytratilo. Zbyl, co by ideologické minimum, jen onen povšechný náboženský rámec, do něhož je vlastní křesťanské jádro zasazeno; rámec, který je zhruba společný i jiným náboženstvím, jako jsou judaismus a islám.

Velké náměstí v Brně před velkou asanací. Fotografie Quido Trapp.

Toto nejvládnější jádro křesťanství není sice na Utopii pronásledované díky náboženské svobodě tam zaručené, ale nepatří do oficiální utopiánské ideologie.

Ve skutečnosti je však toto ideologické minimum velmi podobné tomu, co začnou jen o několik málo let později hlásat Martin Cellarius svou knihou *De operibus Dei* (1527), Michele Servetus svou knihou *Christianismi restitutio* (1553) a hlavně dva Italové ze Sieny, Lelio Socino (1525–1562) a jeho synovec Fausto (1539–1604), kteří rozjeli náboženské hnutí, jemuž se začalo říkat *socinianismus*. A víme, jak tento sociniánský antitrinitarismus zneklidňoval našeho Komenského. Shora uvedená Morova čtveřice náboženských pravd obecně uznávaných na ostrově Utopii pak přešla, co by základní náboženská struktura, do osvícenského deismu, jenž začne pronikat do zednářských lóží, až je opanuje téměř naprosto. A není divu, neboť zatímco se křesťané přeli do krve o svá dogmata, potichoune se začala líhnout třetí náboženská alternativa, která s Kristem a jeho církví jak v katolickém tak v protestantském podání nechtěla mít nic společného.

Dvě nápovědi Morova utopického nárysu

Život na ostrově Utopii však skrývá ještě další rozpor. Základní rovnost všech občanů podivně kontrastuje s otroctvím a náboženská svoboda nepřipouští, aby občané zpochybňovali či popírali základní čtyři náboženské pravdy (dogmata?) pozdějšího osvícenského deismu: nesmrtelnost duše, posmrtnou odměnu, jsoucnost Boha, a působnost boží prozřetelnosti ve světě. Kdo by se snad o to pokusil, stihla by ho degradace na občana druhého rádu či ještě něco horšího.

Ne dost na tom. Projekt života na ostrově Utopii nese v sobě ještě další závažná pnutí, která se začnou projevat, jakmile se po Morově knize začnou objevovat další její napodobeniny: Francesco Patrizi, *La città felice* (1553); Tommaso Campanella, *Città del Sole* (1612) Francis Bacon, *New Atlantis* (1627); Johannes Valerian Andreae, *Reipublicae Christianopolitanae Descriptio* (1619); L. Zuccolo, *Repubblica di Evandria* (1625), abychom jmenovali jen ty nejznámější. A ve všech těchto projektech ideální společnosti je postižitelný výrazný vliv Platónových spisů: *Kritias*, *Timaios* a *Politeia*.

Morův projekt lze považovat za první zárodek novověkých utopií, které pak začnou rozvíjet dvě hlavní nápovědi v něm náznakově obsažené: rozvoj vědy jako moci k podrobení přírody a zespolečnění

všech dimenzí života člověka nastolením socialismu a komunismu.

Baconova Nová Atlantida a zrození technovy

První Morova nápověď, rozvoj vědy, je zvláště výrazně rozvinuta v Baconově *New Atlantis*. Vědění je jím chápáno především jako moc. *Tantum possumus, quantum scimus*, tolik můžeme, kolik víme, hlásá Bacon. Stačí, aby Galileo Galilei k tomuto pojetí vědy jako moci nad přírodou přidružil matematický popis pozorovaných zákonitostí, a hle, *technověda* začíná slavit své narozeniny. Jules Verne (1828–1905) pak vytvoří zvláštní literární žánr utopicko-technických románů, v nichž okouzlen dosud netušenými výhledy technovy maluje člověku 19. století pro svou dobu neuvěřitelné utopie, z nichž mnohé budou v průběhu jednoho století dostiženy, ba i předstiženy. Třeba ovšem dodat, že to byly utopie nastiňující výhradně blahodárné plody této nové technovy vymoženosti. Teprve o několik desetiletí později, až se začnou vyjevovat i její neblahé plody, budeme svědky tzv. *antiutopií*, čili jakýchsi utopií obrácených na ruby, totiž hrůzostrašných vidin úplného zničení, porobení a znetvoření člověka, jak je podali Aldous Huxley, George Orwell a Karel Čapek, abych opět jmenoval jen ty nejznámější.

Od Prométhea k Sisyfovi

Tento obrat od utopií k antiutopiím je odrazem proměny duchovního klimatu evropské společnosti přecházející z první průmyslové revoluce a rodícího se kapitalismu k druhé průmyslové revoluci a rozvinutému kapitalismu. Nejlepším výrazem tohoto prvotního nadšení z nového podnikatelského ducha je zpěv průmyslníků, jež složil Rouget de Lisle (1821):

Časy, jež naši otcové připravili,
konečně se dostavily,
všechny překážky padají tu,
zahajujeme dobu blahobyty.

Ó jak před námi uhýbají
násilnost, blud, jak odpadají,
jen ještě trochu námahy
a padnou jejich nástrahy.

Refrén:

Budiž čest nám, synům průmyslu!
Čest podnikům našeho důmyslu.
Vítězice nad protivenstvím, strastí,
jsme nadějí, jsme pychou vlasti.

(přeložil Karel Skalický)

Podobné nadšení však můžeme pozorovat i v té ve-
dřejší zplodině rodící se kapitalistické společnosti, totiž
v socialistickém hnutí. Příznačná jsou pro to slova Karla
Marxe, podle něhož Prométheus by měl mít první místo
v kalendáři ateistických světců. Starořecký mýtus o Pro-
métheovi se tak Marxovi stává výrazem naděje ateistic-
kého humanismu: rebel proti vůli božského Dia přináší
člověčenstvu blahodárny oheň, jenž výrazně zlepšuje
jeho život na zemi. Jak je vidět, Marx ještě nezaznamenal
zklamání z technovědních utopií. Avšak přibližně o sto
let později se začne prosazovat v důsledku změněného
pocitu doby jiná mýtická postava, totiž Sisyfos, jenž je
v podání Alberta Camuse (1943) výrazem zbytečnosti,
marnosti a absurdnosti jakéhokoli lidského úsilí o ná-
pravu věcí lidských. Tato epochální střída Prométhea za
Sisyfa připomíná slova Žalmu: *Abbyssus abyssum invocat*,
propast volá propast (Ž 42,8). Drama Samuela Becketta
Čekání na Gogota je divadelním ztvárněním této zoufale
beznadějné eschatologie „čistého čekání“. V této střídě
Prométhea za Sisyfa se dá už náznakově spatřovat půso-
bení dialektiky nihilismu, jak ji definoval Nietzsche, když
o nihilistovi psal jako o člověku, který „o světě, tak jak
je, soudí, že by měl nebýt, a o světě tak jak by měl být,
soudí, že není“. Tato dialektika se zdá být novověkému
utopismu vrozená.

Nárys Campanellova komunismu na ostrově Taprobane

Druhá Morova náповeď, krajní zespolečenštění člověka,
je výrazně rozvinuta v Campanellově *Slunečním státu*
(v roce 1602 sepsaném ve vězení italsky, 1612 latinsky
a 1636 přepracovaném). I tento stát se nachází na ostrově.
Ten se však nyní nejmenuje Utopie, ale Taprobane a je
umístěn do Indického oceánu. Společnost tohoto ostrova
je řízena jedním Vládcem a Knězem v jedné osobě, jde
tedy o jakýsi druh teokracie. Jemu jsou podřízeni tři
ministři, z nichž každý má na starosti jeden ze tří základ-
ních dimenzí lidského života: moc, moudrost a lásku.
Život těchto ostrovanů je cele zaměřen na práci a je

naprosto zespolečenštěn. Společné jsou netoliko výrobní
prostředky, ale i byty, stravování, ženy a děti. Rodina,
která je na Morově Utopii zachována, na Campanellově
Taprobanu mizí úplně. A ještě důsledněji než u Platóna
je tam zavedeno pěstění člověka pod přísným dozorem
vrchnosti. Umíme-li prý pěstovat psy a koně, oč více by-
chom prý měli usilovat o to, abychom pěstovali člověka!
Na ostrově Taprobanu je tudíž – jak patrno – zavedena
eugenika ještě dříve, než dostala své jméno. Ideologie
tohoto dokonalého komunismu je pak obdobná Morově:
je to univerzální teismus italské renesance, jenž je jako
výraz lidské přirozenosti tzv. „přirozeným náboženstvím“.
A podobně jako na Morově *Utopii* nás udivovalo, že
ji napsal katolický světec a mučedník za hájení papež-
ské autority, tak i zde nás překvapuje, že tento první
novověký projekt radikálně komunistické společnosti
pochází od muže, jenž byl zároveň členem řeholního
řádu dominikánů a jenž se ve svých pozdějších pracích
vyslovoval pro univerzální monarchii pod vedením ideál-
ního papeže. Vnucuje se otázka, zda jeho nárys komu-
nistické společnosti není do značné míry jen projekce
řeholního způsobu života v klášteře na stát a občanskou
společnost.

Tento první novověký náběh k teokraticky radikál-
nímu komunismu pak bude mít své laické pokračování
v onom známém triumvirátu francouzských utopistů:
Saint-Simona (1760–1825) s jeho aktivistickou utopi-
í, Fouriera (1772–1837) s jeho demystifikující utopií
a Cabeta (1788–1856) s jeho samosprávnou utopií, jakož
i v anglickém utopistovi Robertu Owenovi (1771–1858)
s jeho koloniemi „owenitů“ v USA a v Mexiku a v němec-
kém utopistovi Weitlingovi (1808–1871).

Od utopického socialismu k vědeckému komunismu

Avšak i v tomto náběhu došlo k involuci. S Marxem a En-
gelsem byly tyto pokusy o socialismus zneváženy coby *jen*
„utopické“, kde adjektivum „utopický“ dostává význam
blouznivého snílkovství, jež nemůže vést k vytouženému
cíli. Na jeho místo je nyní dosazeno adjektivum „vědec-
ký“, což znamená, že ani mravní rozhořčení z hříchů ka-
pitalismu, ani údajná vysoká morální hodnota socialismu
není považována za záruku jeho vítězství. Touto zárukou
je nyní *dialektika* střetávání „výrobních sil“ s „výrobními
vztahy“, která prý už po staletí určuje ekonomicko-pol-
itický běh historie do té míry, že ten „zákonitě“ povede
k nastolení socialismu a komunismu.

Od vědeckého komunismu k „reálnému socialismu“

S vyhoštěním utopické a etické dimenze z marxismu pak dochází i k výměně dřívější teistické či deistické ideologie oduševňující dosavadní utopické projekty, za novou ideologii tzv. *dialektického a historického materialismu*. Tato záměna racionalisticko-osvícenského teismu či deismu za nový světonázor, jenž je jakýmsi moderním vydáním starověkých chaoticko-evolutivních imperiálních mýtů, jak se s nimi setkáváme v Egyptě a hlavně v Babylónii (viz mýtus *Enúma eliš*), nemálo přispěje k vytvoření leninsko-stalinského impéria, jež se pak začne vydávat za uskutečněný socialismus a proti všem kritikám a pokusům o reformu tohoto pyramidálního systému státní moci bude neomaleně

tvrdit, že není žádný jiný pravý socialismus, kromě toho tzv. *reálného*, jak byl nazván a jak byl uskutečněn v Sovětské říši.

Karl Mannheim (1893–1947) věru viděl dobře, když *utopii* pojal jako revoluční kvas, proti němuž konzervátoři ustálených poměrů staví obranné doktrinní valy, jimž Mannheim vyhradil název *ideologie*. V sovětské říši se tak opět potvrdil obecný sociologický zákon, že vítězní revolucionáři se po svém usazení v křeslech moci stávají konzervátory vlastní revoluce a jejích výdobytků. Revoluční utopie se stává konzervativní ideologií. Hle, dialektika dějinného pohybu!

Neodbytně se nám tak vnucuje otázka: co se stalo s ideou utopie, která vstoupila do evropských dějin na počátku novověku skrze katolického světce a mučedníka za papežskou autoritu a zároveň i velikého humanistu, a která z nich byla koncem 20. století vytěsněna

Kaple sv. Mikuláše na Velkém náměstí v Brně v roce 1868, před zbořením. Foto Quido Trapp.

Brežněvovou doktrínou tzv. reálného socialismu? A byla opravdu vytěsněna?

Bůh vyhozený dveřmi se vrací oknem v převleku utopie Člověka

Je nanejvýš pozoruhodné, že právě uvnitř zavile protikřesťanského a vůbec protináboženského marxismu-leninismu se najednou zrodila alternativa, která sice stejně radikálně odmítá Boha, ale zároveň ho v podobě utopie plně uskutečněného Člověka znovu dosazuje, nikoliv ovšem „nad nás“ do nebes, ale „před nás“ do Budoucnosti, v níž prý konečně dojde – půjde-li všechno dobře – k dovršení a dokonání dějinného procesu utváření člověka zrozením *konečně vydařeného Člověka* nepodrobeného už entropii smrti. Kdo se této smělé transpozice odvážil, nebyl nikdo jiný, než neomarxista židovského původu Ernst Bloch (1855–1977), který však byl za to tehdejší marx-leninskou ortodoxií hned vyobcován, i když docela vážně tvrdil, že *ubi Lenin, ibi Jerusalem*, kde je Lenin, tam je Jeruzalém (srv. *Das Prinzip Hoffnung*, Frankfurt am Main 1968, sv. II., s. 711)! Dlužno jen dodat, že už Lunačarskij (1875–1933) a jeho stoupenci zvaní „bogostrojitelé“ byli stíženi stejným osudem, protože zastávali podobnou utopickou vizi, jakou Bloch jen s větší filozofickou erudicí, hloubkou a radikálností rozpracuje ve svém myslitelském díle s rozsáhlým využitím biblické a křesťanské eschatologie. Neváhá se dovolávat biblických proroků a jejich vizí budoucí mesiášské říše, Augustinovy teologie dějin, podle níž historie lidského pokolení se odvíjí v šesti epochách čili „dnech“ zacílených ke svému dovršení v „sedmém dni“ nově stvořeného, dokonalého Člověka: *dies septimus ... nos ipsi erimus*, píše Augustin ve svém díle *De Civitate Dei* (lib. XXII., cap. 30) a Bloch tato slova převezme (srv. *Das Prinzip Hoffnung*, sv. II., s. 590) a postaví jako motto svého díla: *Atheismus im Christentum* (Hamburg 1970).

Blochův „duch utopie“ a říše Ducha svatého opata Jáchyma

Avšak ještě více než Augustinem se Bloch inspiruje opatem Jáchymem z Fiore (1145?–1202) a jeho vizí třífázového průběhu dějin, v kteréžto třífázovosti se odráží trojice „osob“ Otce, Syna a Ducha svatého jedné jediné božské Bytnosti. První dějinná epocha odpovídá podle Jáchyma Bohu Otci a kryje se s obdobím, v němž vznikala židov-

ská bible neboli – jak ji křesťané nazývají – Starý zákon. Druhá dějinná epocha odpovídá novozákonnímu období zahájenému božím Synem Ježíšem Kristem a pokračujícím v životě křesťanské církve. Jáchym však očekává, i přesto, že dosud stojí oběma nohama v druhém období Syna, brzký příchod třetí epochy Ducha svatého, kterou netoliko trpně očekává jako Vladimír a Estregon v Beckettově *Čekání na Godota*, ale kterou činně připravuje formováním nového mnišského řádu zvaného florenský. A chceme-li pochopit, co Bloch míní svým výrazem „duch utopie“, pak to je asi nejlépe vyjádřeno v tomto Jáchymově textu nacházejícím se v jeho díle *Liber concordiae Novi et Veteris Testamenti* (lib. V., cap. 84):

Posvátná tajemství Svatých písem ... nám vnukají přesvědčení, že svět prochází třemi stavy. První stav je ten, v němž jsme byli pod nadvládou Zákona. Druhý stav je ten, v němž jsme pod panstvím milosti. Třetí stav, jehož příchod očekáváme co nevidět, bude pod překypující milostí. První stav byl v poznání, druhý v moci moudrosti, třetí bude v plnosti porozumění. První ve služebnosti otrocké, druhý ve služebnosti synovské, třetí bude ve svobodě. První v ranách bičem, druhý v činnosti, třetí bude v nazírání. První v bázni, druhý ve víře, třetí bude v lásce. První byl stavem služebníků, druhý je stavem synů, třetí bude stavem přátel. První byl stavem starců, druhý mladíků, třetí bude stavem dětí. První byl zjasňován světlem hvězd, druhý světlem jitřenky, třetí bude v plnosti denního světla. První byl v zimních mrazech, druhý v jarní vlhkosti, třetí bude v letním teple. První vydal kopřivy, druhý růže, třetí přinese lilie. První dal vodu, druhý víno, třetí dá olej. ... První stav přísluší Otci, jenž je stvořitelem všeho. Druhý přísluší Synu, jenž se uvolil vzít na sebe naši křehkou tělesnost. Třetí přísluší Duchu svatému, o němž Apoštol říká: „Kde je Duch Páně, tam je svoboda“ (2 Kor 3,17).

(přeložil Karel Skalický)

Můžeme se zajisté pít o tom – jak už se ostatně přeme –, zda tato Jáchymova vize je heterodoxní eschatologickou horečkou anebo legitimním ortodoxním výrazem očekávání příchodu božského království. Mám za to – jak to zastává Mario Pomilio ve svém románě *Páté evangelium* –, že je spíše burcujícím výkřikem, který se začne vždy znovu a znovu ozývat a působit, jakmile křesťanstvo začne nezdravě tloustnout a zabydlovat se v ustálených pořádcích tohoto světa. Stojí totiž věru za uváženou, jak tato eschatologická vize opata Jáchyma nepřestává inspirovat po

všechna následující staletí různá nekonformní a revoluční hnutí až po Blochův utopický marxismus. Ba i náš Dobrovský jím byl i přes svůj osvícenský kriticismus silně dotčen!

Podnětně problematické setkávání utopismu a eschatologie

I v křesťanstvu však dochází průběhem 20. století k eschatologickému probuzení. Křesťanská eschatologie, uložená do mrazáku pozdně teologického traktátu *De novissimis* (čili *O posledních věcech člověka*), je z něho okolnostmi naší doby drásané dialektikou nihilismu vrozenou modernímu utopismu vytažena a postavena do křížového ohně filozofických a teologických rozprav, které se postupně stále více soustřeďují na téma Ježíšova zmrtvýchvstání, a to nikoliv jenom z přičinění křesťansky věřících teologů! Sám bývalý první ideolog francouzské komunistické strany Roger Garaudy prohlásí, že není-li možné zmrtvýchvstání (*résurrection*), pak není možná ani *révolution*. Nikolaj Berdajev postihuje potřebu překonat bezčasovou metafyziku bytí vypracováním metafyziky eschatologické, jež by umožňovala zaujímat tváří v tvář hrozbám současného vývoje důsledně prorocké postoje. Romano Guardini vyslovuje ve svém eseji *Konec novověku* (Praha 1992, s. 89) přesvědčení, že naše doba má výrazně eschatologický charakter, který se projeví i v budoucích náboženských postojích, protože „naše existence se blíží absolutnímu rozhodnutí a jeho důsledkům: nejvyšším možností a krajnímu ohrožení“. Teilhard de Chardin pocítuje naléhavou nutnost nastínit dynamický model světa, jenž svými silokřivkami směřuje k bodu Omega, ke Kristu vývojotvůrci (*le Christ evoluteur*), ke konečnému dovršení, jež načrtává s nevšední básnickou silou v knize *Božské prostředí*, kde píše: „Kristova přítomnost, která v tichosti ve věcech narůstala, se náhle zjeví jako blesk, který zazáří od jednoho pólu k druhému. Prolomí všechny hráze, za nimiž ji clona hmotnosti a vzájemné uzavřenosti duší zdánlivě udržovala, a zaplaví tvář Země“ (citováno z knihy *Chuť žít*, Praha 1970, s. 113). Německý tomistický filozof Joseph Pieper a francouzský křesťanský filozof Gabriel Marcel promýšlejí a vytvářejí novou filozofii naděje. Jürgen Moltmann, podnícen četbou Blochova *Principu naděje*, vypracuje první nárys teologie naděje (*Theologie der Hoffnung*, 1964), jejíž zásluhou je, že obrací pozornost teologů na Kristovo zmrtvýchvstání v dějinách jako počátek nového stvoření a příslib našeho zmrtvýchvstání na konci dějinného času. Moltmannova

teologie naděje pak vyvolá rozsáhlou teologickou diskusi, která přispěje ke zrodu celé plejády tzv. teologií pozemských skutečností jako jsou revoluce, osvobození, pokrok a rozvoj. Zásluhou knihy F. X. Durrwella *La résurrection de Jésus, mystère de salut* (Zmrtvýchvstání Ježíšovo jako tajemství spásy, 1963) a mnoha dalších teologů začíná velikonoční událost Ježíšovy smrti a vzkříšení nabývat mnohem plnějších, hlubších a úplnějších teologických proporcí. Začíná se znovu lépe chápat, že tu nejde ani o mýtický výmysl ani o zázračnou reanimaci mrtvolky a tedy jen o pouhopouhý návrat do tohoto smrtelného života, ale o reálný, byť tajemný průlom celé Ježíšovy lidské, duchovně-tělesné bytosti do nové, nebývalé dimenze bytí, o přechod (*transitus*) smrtelného lidství „prvního Adama“ v lidství „posledního Adama“ (1 Kor 15,45), jenž je Pavlovi tím od Boha příslibeným „novým Stvořením“, „novým Člověkem“, „duchovním Tělem“, „oživujícím Duchem“ a zárodkem zaslíbeného „božího království“, které už skrytě roste a zraje v našich dějinách a připravuje jeho konečné plné zjevení ve slávě na konci věků. Řeknete: utopie?

Utopicko-revoluční a konzervativně-ideologická valence Ježíšova božího království

Odpovídám: rozhodně ne utopie novověkého utopismu, ale to nejvlastnější Ježíšovo učení o božím království, jež velmi názorně vyložil ve svých dvaceti podobenstvích, jimž dal konsistenci svým zmrtvýchvstáním, a jež se vymyká dialektice nihilismu. Boží království má totiž – mluveno Mannheimovou terminologií – dvojí valenci, a to jak tu utopicko-revoluční, tak tu konzervativně-ideologickou. A z nedávné historie naší civilizace je sdostatek známo, že bez valence utopicko-revoluční bychom *dosud* seděli v prehistorických jeskyních, kdežto bez valence ideologicko-konzervativní bychom v nich seděli *opět*. Jsem si ovšem vědom toho, že nyní by bylo nutné tuto dvojí valenci Ježíšova božího království rozpracovat teologicky. To však by vyžadovalo traktát, pro který už zde není místo: *ú-topos*.

Karel Skalický (1934) se po dlouholetém plodném italském exilu (byl mj. profesorem Lateránské univerzity a šéfredaktorem časopisu *Studie*) vrátil v polovině devadesátých let do vlasti a stal se profesorem religionistiky a fundamentální teologie na Teologické fakultě JU v Českých Budějovicích.

CÍRKEVNÍ DĚJINY

Odborný historický časopis, věnovaný církevním dějinám v českých zemích i ve světě

- Dějiny křesťanství v perspektivě současných historiografických metod
- Kvalitní, zároveň však zajímavé a čtivé články
- Žánrová pestrost (studie, kratší články, eseje, dokumenty, paměti, recenze aj.)
- Texty domácích i zahraničních autorů
- Nezávislost a ekumenický charakter časopisu

Ukázkové číslo vám zašleme zdarma. Vychází dvakrát ročně v rozsahu přibližně 160 stran, cena 139 Kč, roční předplatné 250 Kč (dvě čísla). Bonus: sleva 25 % na všechny knihy CDK

A. JAMES GREGOR

TOTALITARISMUS A POLITICKÉ NÁBOŽENSTVÍ

Intelektuální historie

Totalitární systémy, které se zrodily ve 20. století, se prezentovaly jako sekulární. A. James Gregor však ukazuje, že tyto systémy – marxismus, fašismus a národní socialismus – samy fungovaly jako svého druhu náboženství. Předkládá intelektuální dějiny vzniku těchto politických náboženství, v nichž sleduje působení určitých idejí, např. přesvědčení, že jisté texty mohou obsahovat nezpochybnitelnou pravdu; koncept neomylného charismatického vůdce; víru ve vykoupění lidstva skrze poslušnost, sebeobětování, bezvýhradnou oddanost a neochabující práci. Autor nabízí jedinečný vhled do různých forem totalitarismů a pokouší se objasnit ideje, které ve dvacátém století inspirovaly mnohé lidi a přesvědčily je, aby žili, pracovali, obětovali se, byli poslušní a bojovali a umírali v jejich službách.

JIŘÍ HANUŠ (ED.)

HISTORICKÁ KNIHA MÉHO SRDCE

Pod názvem Historická kniha mého srdce vychází originální soubor textů, jež jsou věnovány osobnostem historického řemesla, těm, kteří dlouhodobě inspirují naši současnost svým dílem. K vytvoření těchto esejů byli přizváni lidé z různých vědních oborů a českého kulturního života. Jejich volba byla svobodná: podmínkou byl žánr a výběr knihy, k níž by měli bytostný vztah. Cílem této publikace je upozornit na základ našeho poznávání sebe sama i světa kolem nás, do něhož často patří zážitek z četby historické produkce. Hluboký zájem o historický způsob myšlení a současně smysl pro imaginaci, jež je trvalou součástí dějepisectví, je pravděpodobně i společným jmenovatelem autorů této knížky – nejen historiků, ale i filozofů, teologů, literárních vědců a autorů krásné literatury.

BEDŘICH LOEWENSTEIN

OBČANSKÁ SPOLEČNOST A JEJÍ KRIZE

Eseje historické a filosofické

„Někdy se zdá, že problémy ‚revoluce‘, ‚utopie‘, ‚nacionalismu‘ ve věku postideologickém ztrácejí svou naléhavost. Není tomu tak, náš svět zůstal neklidný a krizový: konec dosavadních dějin není na dohled.“ Těmito slovy uvozuje známý historik svou novou knihu esejů, které jsou věnovány jeho klíčovým tématům (pokrok v dějinách, války a násilí ve 20. století, národní hnutí a nacionalismus, česko-německé vztahy, úkoly intelektuálů v moderní době, utopické a ideologické myšlení) i některým osobnostem českého myšlení (B. Bolzano, T. G. Masaryk, J. Patočka a další). Autor patří k domácím myslitelům, kteří si vydobyli evropské renomé jak svým originálním myšlením a mezioborovými přístupy, tak svými zásadovými životními postoji, které se odrážejí v jejich díle.

MĚSTO: UTOPIE A REALITA

Ohlédnutí za Historickou dílnou 2015

Redakce Jan Vybíral
Typografie Lenka Váchová

V roce 2015 vydalo
Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK),
Venhudova 17, 614 00 Brno,
tel.: 545 213 862, e-mail: cdk@cdk.cz

Neprodejné

www.cdk.cz

FILOZOFICKÁ
FAKULTA
Masarykova univerzita

CENTRUM PRO STUDIUM
DEMOKRACIE A KULTURY

Historická dílna 2015
Město: utopie a realita